

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

**Mimoškolní aktivity dětí jako nástroje sociální
a kulturní reprodukce**

Bakalářská práce

Autor: Lenka Peprníková

Studijní obor: Studium humanitní vzdělanosti

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Ondřej Špaček, Ph.D.

Praha, 2024

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Upřímně děkuji panu doktoru Ondřeji Špačkovi za trpělivé vedení této práce. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům za neustálou podporu.

OBSAH

1. ÚVOD.....	5
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
2.1 Sociální a kulturní reprodukce	8
2.2 Kapitál a jeho formy	9
2.3 Kulturní kapitál	9
2.4 Sociální třída.....	9
2.5 Výklad rodičovského chování podle výchovné strategie řízené kultivace a přirozeného růstu.....	10
2.6 Výklad rodičovského chování a výchovných strategií podle teorie „sady nástrojů“	11
2.7 Pojem mimoškolní aktivity.....	14
3. METODOLOGIE	18
4. MIMOŠKOLNÍ AKTIVITY DĚTÍ V KONTEXTU SOCIÁLNÍ REPRODUKCE	20
4.1 Klíčové motivy účasti na mimoškolních aktivitách.....	21
4.2 Zdroje účasti na mimoškolních aktivitách a třídní rozdíly v jejich dostupnosti	29
4.2.1 Ekonomické zdroje	31
4.2.2 Sociální zdroje	32
4.2.3 Časové zdroje	33
4.2.4 Kulturní zdroje	34
4.2.5 Dětský kapitál jako zdroj	37
4.2.6 Vybrané příklady třídně nerovné dostupnosti mimoškolních aktivit v kontextech zdrojů	38
5. SHRUTÍ A DISKUZE.....	41
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
APENDIX	51

1. ÚVOD

„Napříč všemi sociálními vrstvami věnují rodiče velkou pozornost vzdělání svých dětí. Rodiče z dělnické třídy a chudí rodiče touží po tom, aby jejich děti ve škole uspěly, o nic méně než rodiče ze střední třídy. K dosažení tohoto cíle však přistupují jiným způsobem.“ (Lareau, 2011, s. 198).

Zřejmě nelze zpochybnit, že vzdělání (a vzdělávání) má značnou roli ve vývoji každé společnosti. Vedle státem kontrolovaného formálně definovaného vzdělávacího systému hraje zde významnou roli také soubor mimoškolních vzdělávacích aktivit ovlivňovaný v různé míře společenskými formálními institucemi ale i občanskými iniciativami.

Vliv společnosti na vzdělání jedince počínaje jejími velkými strukturami a konče rodinou a jejími příslušníky je, mimo jiné, popisován na základě modelů společenského uspořádání, jeho reprodukce i jeho změn. Kvalita výsledného vzdělání i sám proces vzdělávání může zásadně ovlivnit generační reprodukci sociálního postavení jedince. A tak sociální reprodukce, na jedné straně nositel společenské stability, může s sebou, na druhé straně, přinášet i riziko přílišného přežívání a prohlubování společenských nerovností, jejichž extrémní projevy mohou společnost ohrozit.

Výklad společenské nerovnosti založené na společenských třídách podávají teorie struktury společnosti. Základním teoretickým východiskem všech literárních zdrojů této práce je model fungování společenské struktury Pierra Bourdieu, kde vzdělání je významným činitelem udržování reprodukce sociální nerovnosti až sociálního vyloučení. Bourdieuova teorie je stručně představena v kapitole o teoretických východiscích práce. A toto pojetí ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu a sociální reprodukce je vlastní všem autorům vyhledaných odborných studií, které jsou jádrem této práce. Tyto práce se zabývaly vztahy mezi sociální třídou rodičů a mimoškolními aktivitami jejich dětí. Proto je mimoškolní výchova poměrně často popisována ve studiích jako jeden z nástrojů rodin dělnické třídy k budoucímu navýšení kapitálů dětí jako nástroje sociální mobility.

Reprodukce výhod a nevýhod při přenosu na děti probíhá (i přes regulující společenské zásahy) i v oblasti objemu a kvality mimoškolního vzdělávání, které jsou do značné míry dány dostupností zdrojů pro rodiny z dělnické a střední třídy. Složitě interakce mezi jednotlivými podmínkami na straně rodiny a vnějšího vzdělávacího prostředí přinášejí

problémy při odhalování příčinných vztahů. Významné činitele těchto vztahů označují výzkumné studie, které jsou jádrem této práce.

Cílem práce je shrnutí výsledků dosavadních výzkumů souvislostí mezi sociálním postavením rodiny (rodičů), a vzdělávacími mimoškolními aktivitami dětí školního věku. Od tohoto základního cíle se odvíjí kritéria rešerše, podle kterých byly posléze vyhledány takto tematicky zaměřené výzkumné studie.

Vybrané studie, které jsou jádrem této práce, se vztahům mezi mimoškolními aktivitami a podmínkami sociální a kulturní reprodukce věnují z různých pohledů. Některé základní společné tematické kategorie, a pohledy autorů, a naopak některé typické rozdíly v autorských aspektech určily strukturu práce a pomohly formulovat základní otázky.

Celkově, velmi obecně řečeno, vybrané studie se zaměřují na dvě základní kategorie jevů kulturní a sociální reprodukce a její nerovnosti v oblasti mimoškolního vzdělávání dětí.

Studie zkoumají základní důvody, proč rodiny poskytují dětem účast na mimoškolních aktivitách, tedy klíčové motivy účasti, jaké jsou rodičovské strategie a praktiky v mimoškolních aktivitách a jaké jsou jejich třídní rozdíly a nerovnosti.

Dále studie zkoumají, jaké jsou zdroje, které rodiče využívají k účasti dětí na mimoškolních aktivitách a třídní nerovnosti v dostupnosti zdrojů.

Zjištění studií jsou posléze rozdělena do kapitol podle popsaných aspektů studovaných jevů.

Závažným tématem většiny vybraných studií je otázka, proč se rodičovské chování vzhledem k mimoškolnímu vzdělávání třídně liší. Rozsáhle přijímané teoretické zdůvodnění tohoto faktu podala Anette Lareau (2011) třídně rozdílnou kulturní logikou, která se projevuje třídně rozdílnými výchovnými strategiemi a praktikami. Většina použitých studií se k ní vztahuje a porovnává s ní své výsledky zkoumání, některé z nich se proti této teorii vymezují.

Podle představených otázek je jádrová část práce uspořádána do kapitol. V přehledové části jsou předložena zjištění kvalitativních výzkumů. Výběr obsahuje 14 zahraničních studií. České literární zdroje nebyly k tomuto tématu, bohužel, nalezeny.

V teoretické rovině práce zmiňuje základní prvky výše uvedené Bourdieuovy koncepce sociální a kulturní reprodukce ve vztahu k tematickému obsahu vybraných studií. Dále jsou v této rovině stručně popsány pojmy sociální a kulturní reprodukce, sociální třída, kapitál a jeho formy.

Práce stručně v teoretické rovině představuje koncept Lareau a koncept jejímu pojetí konkurenční. V teoretické rovině je dále diskutován i pojem mimoškolní aktivita z hlediska praktických dopadů obecně na výzkum a konkrétně i na tuto práci.

Tato práce se pokouší do jisté míry zobecnit výsledky vyhledaných výzkumů a přehledným způsobem je prezentovat v alespoň minimálním rozsahu.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Účelem této kapitoly je stručné bližší vymezení klíčových teorií a některých klíčových pojmů uvedených v úvodu práce. Ty všechny se vážou k teoretickému zakotvení vybraných studií v přehledu a jsou frekventovaně používány v textech.

Jelikož tato práce není zaměřena teoreticky, pokládám použití sekundárních publikačních zdrojů (Katrňák, 2003; Crossley, 2014; Kraaykamp & Van Eijck, 2010) v souvislosti s teorií P. Bourdieua, za dostatečné.

2.1 Sociální a kulturní reprodukce

Katrňák (2003) prezentuje tři základní pojetí reprodukce nerovností podle jejich příčin. Vzdělávací systémy, především formální, představované školami všech stupňů jsou významným činitelem reprodukce nerovnosti. A děti si do školy přinášejí odraz sociální příslušnosti své rodiny. Na tom se shodují zastánci všech koncepcí. Rozdíl je v tom, že jedni (reprezentanti konceptu sociální reprodukce) vidí původce reprodukce v ekonomickém kapitálu, prostřednictvím školy, která je prodlouženou rukou státu s jeho ideologií mezigenerační reprodukce sociální struktury, která udržuje vlastnictví kapitálu a moci v rukou stejné třídy. A druzí jsou přesvědčeni, že sociální reprodukce je dílem rodinného prostředí, hodnotového rámce při socializaci dítěte a jeho výchovy (reprezentanti konceptu kulturní reprodukce).

Bourdieův koncept kulturního kapitálu stojí mezi popsány protichůdnými koncepcemi. Děti ze střední a vyšší třídy mají, na rozdíl od dětí dělnické třídy, vyšší kulturní kapitál daný dlouhodobou rodinnou výchovou všeho druhu. Lépe se orientují v prostředí dominantní kultury, mají rozvinutější verbální schopnosti, a kulturní znalosti a dovednosti, které právě škola oceňuje, protože je sama zacílena na rozvoj těchto schopností a reprodukci kulturního kapitálu. Škola tyto vzdělávací dispozice rozvíjí, posiluje, označuje děti za lépe vzdělatelné a školní prospěch jim usnadňuje vzdělávací i sociální mobilitu (Katrňák, 2003).

Značná část mimoškolního vzdělávání je institucionálně závislá na škole.

2.2 Kapitál a jeho formy

Studie vybrané v této práci uvádějí poznatky o vlivu rodinných kapitálů na výběr a účast dětí na mimoškolních aktivitách.

Jestliže je v klasických teoriích míra ekonomického kapitálu rozhodujícím činitelem v boji o pozici a moc (a nerovnost) v sociálním prostoru, pak Bourdieuova koncepce rozšiřuje moc ekonomického kapitálu o moc kapitálu kulturního, sociálního a symbolického. Osobní portfolio jednotlivých kapitálů jedince pak umísťuje na objektivní pozici v sociálním prostoru. Kapitály všeho druhu jsou osobním majetkem. Bohatství jedince lze odvozovat od objemu jak ekonomického, tak třeba i kulturního kapitálu. Některý kapitál je relativně snadné měřit a stratifikovat tak společnost podle tohoto kritéria. Pokud by bylo možné takto měřit (kvantifikovat) i ostatní druhy kapitálu, byla by, zjednodušeně řečeno, zřejmá pozice vlastníka v mapě sociálního prostoru na průsečíku míry různých kapitálů (Crossley, 2014).

2.3 Kulturní kapitál

Podle Bourdieuova konceptu se kulturní kapitál akumuluje od dětství dlouhodobě v prostředích, která mají záměrné či bezděčné výchovné vlivy, především v rodině. Jedná se o soubor specificky rozvitnutých schopností, dovedností, znalostí, hodnot a postojů, které jedinec používá při pohybu v sociálním prostoru. Děti přejímají rodinnou kulturu, učí se, mnohdy jen nápodobou, ale i záměrným působením rodičů, takovým způsobem chování, které jsou standardem pro rodiny v podobných sociálních pozicích. Tento kapitál, díky místu své akumulace, tedy rodině, má silnou tendenci k reprodukci sociální i kulturní, tím pádem i k reprodukci nerovností. Kulturní kapitál má tři formy: vtělený, institucionalizovaný a objektivizovaný (Katrňák, 2003).

2.4 Sociální třída

Jedním z klíčových pojmů vybraných studií je „třída“ při popisu sociální pozice rodiny, avšak výběrová kritéria pro zařazení respondentů do tříd nebyla pro všechny zdroje jednotná.

Často je třídní pozice rodiny odvozena od zaměstnání, často od příjmu, občas lze ve studii odvodit sociální pozici rodičů od kulturního kapitálu – formálního vzdělání. Někdy

studie pojem „třídy“ třeba i zmiňuje, ale nedefinuje jej. Kritéria sociální pozice rodiny jsou uvedena v *tabulce č. 1*.

Souřadnice každého jedince v sociálním prostoru nejsou dány jen ekonomickým kapitálem, ale také kapitálem sociálním, kulturním, případně symbolickým. Blízkost jedinců podle těchto souřadnic je daná podobnými individuálními portfolii těchto kapitálů a tvoří podobné postavení v sociálním prostoru. Taková blízkost je spojena s podobnými podmínkami ekonomickými, pracovními, rodinnými a často dokonce sdílením lokálního prostoru bydlení rodin a sousedstvím a životního stylu v různých ohledech (je reálnou skupinou) (Crossley, 2014).

Studie Sjödin a Roman (2018) pracuje s pojetím sociální třídy Bourdieua, které podtrhuje kulturní vlivy reprodukce sociální nerovnosti. Sociální třídou rozumí sociální skupinu, která sdílí podobné dispozice a životní podmínky (Bourdieu, 1986, in Sjödin & Roman, 2018).

2.5 Výklad rodičovského chování podle výchovné strategie řízené kultivace a přirozeného růstu

Annette Lareau v 90. letech přinesla významná tvrzení o rozdílných třídních hodnotách a postupech v rodičovství, zejména pokud jde o vzdělávání. Při zkoumání amerického kontextu, tvrdila, že rodiny ze střední a dělnické třídy se řídí odlišnou kulturní logikou výchovy dětí a zaujímají odlišné výchovné strategie, jako nástroj sociální reprodukce.

Annette Lareau (2011) na základě rozsáhlých výzkumů vztahu mezi výchovnou strategií často danou společenskou pozicí rodiny a přenosem třídní výhody v americké populaci rodin střední a dělnické třídy formuluje základní vzorce přístupu k rodinné výchově dětí. Strategie se liší především zapojením rodičů do výchovy prostřednictvím kvality a rozsahu rodinné komunikace, kvality a rozsahu mimoškolních aktivit a vzájemnými rolmi rodičů a dětí. Rozdílné výchovné strategie Lareau nazývá „řízená kultivace“ a „přirozený růst“ („concerted cultivation“ a „accomplishment of natural growth“). Tyto pojmy zřejmě nejsou zcela usazeny v českém prostředí. Slámová (2022) používá termínu „cílená kultivace“ a „přirozený růst“ (s. 169). Vzhledem k tomu, že výchova není jen cílená, ale i aktivně řízená, používám termínů „řízená kultivace“ a „přirozený růst“.

Lareau (2011) vysvětluje rozdíly mezi přístupy takto. Řízenou kultivací rodiče cíleně posilují rozvíjení schopností, dovedností, talentu a hodnotí výkony dětí. Při řízené kultivaci rodiče organizují dětem volný čas mnoha pestrými aktivitami, diskutují s nimi o svých stanoviscích a vyjednávají s nimi, zajišťují jim setkávání s vrstevníky, učí je kriticky posuzovat cizí stanoviska, prosazovat své zájmy a být si vědomé svých legitimních nároků. Zcela zásadní je používání verbální komunikace a její jazyk, stejně, jako organizace denního rozvrhu dítěte. Autorka považuje řízenou kultivaci za vlastní nástroj sociální reprodukce.

Tento výchovný přístup rodin střední třídy je ve studii Irwin a Elley (2011) nazýván, kvůli investicím do dětí, „vzdělávacím a rozvojovým projektem“ (s. 481).

Při přirozeném růstu se, zhruba řečeno, rodiče o děti starají a nechají je růst. Podle Lareau je tato výchovná strategie charakteristická neřízeným trávením volného času, často s příbuznými, obecným přijímáním příkazů od dospělých, bez dalších otázek, častým sdružováním širokých rodin věkově různorodých. Typická je závislost na institucích, pocit bezmocnosti před nimi, konflikty mezi způsoby domácí a školní výchovy a trvalý pocit omezování.

2.6 Výklad rodičovského chování a výchovných strategií podle teorie „sady nástrojů“

Některé z vyhledaných studií, které jsou stejně výzkumně zaměřeny na oblast mimoškolního vzdělávání v kontextu sociální reprodukce, však nabízí jiné teoretické uchopení tématu. Další text práce otevírá diskuzi mezi těmito východiský a respektuje poněkud odlišné interpretace výsledků výzkumů.

Na rozdíl od Lareau, která považuje lidské chování za řízené kulturou, která nám předkládá hodnoty a posléze cíle, kterých jednáním dosahujeme, a tyto hodnoty jsou hybatelem kultury, představila Ann Swidler (1986) jiné pojetí příčin rozdílů mezi sociálními třídami v rolích rodičů. Sociální třída, podle ní, neurčuje chování rodičů při výběru a účasti jejich dětí na mimoškolních aktivitách, jako nástrojích k dosahování třídně odlišných cílů pod vlivem třídně odlišných hodnot. Rodiče obou tříd mohou zastávat podobné hodnoty ve vztahu k současnému životu a budoucnosti dětí, a přitom se mohou velmi lišit ve způsobech svého rodičovského chování. Představy, že kultura rodiny dělnické třídy vede k nízkým životním aspiracím pro jejich děti a tyto rodiny nestojí o jejich vertikální mobilitu, odmítá Swidler s tím, že i lidé z nižších tříd často sdílejí cíle a ideály střední třídy. Kultura v tomto

smyslu nezaměřuje jednání tak, že by mu udávala hodnoty a cíle, ale slouží k vytváření praktického souboru návyků, dovedností a technik chování – tzv. sady nástrojů („cultural toolkit“), které používají lidé jako kulturní zdroje „strategií jednání“ při řešení různých problémů v situaci omezené dostupnosti ostatních zdrojů. Pozorování lidského chování skrze teorii „cultural toolkit“ objasňuje fakt, že mnohdy lidé nedělají to, co chtějí. Protože tedy někteří lidé nemají potřebné zdroje (například finanční), pravděpodobně se nebudou věnovat určitým žádoucím instrumentálním činnostem. „*Jinými slovy, teorie sady nástrojů přesouvá pozornost od cílů, které lidé sledují, a zaměřuje ji na zdroje, které mají k dispozici a které tvoří základ jejich chování.*“ (Van Der Eecken, Spruyt, & Bradt, 2020, s. 45). Tři ze čtrnácti studií, které tvoří jádro práce, jsou zakotveny v této teoretické koncepci.

Tabulka č. 1 – Doplnující tabulka k teoretickým východiskům

Studie	Studované skupiny	Kritéria třídní příslušnosti/SES	Zjištění studií v kontextu řízené kultivace Lareau
ASHBOURNE, Dianne, & ANDRES, Lesley, 2015. Athletics, Music, Languages, and Leadership: How Parents Influence the Extracurricular Activities of Their Children. <i>Canadian Journal of Education</i> , 38.2: 1–34.	2 kategorie rodičů „více“ a „méně“ vzdělaných	vzdělání rodičů	Zjištění se odchylovala od konceptů Lareau, protože jsou to méně vzdělaní rodiče, kteří se věnují „řízené kultivaci“, a rodiče ze střední třídy, kteří uplatňují přístup „přirozeného růstu“.
AURINI, Janice, MISSAGHIAN, Rod, & MILIAN, Roger Pizarro, 2020. Educational status hierarchies, after-school activities, and parenting logics: Lessons from Canada. <i>Sociology of Education</i> , 93.2: 173-189.	vyšší střední třída; stejná lokalita bydliště	rodinný příjem a povolání rodičů	Rodiče se věnovali časově náročným formám výchovy dětí podobných řízené kultivaci. Rodičovské zdůvodnění účasti jsou v kontrastu s řízenou kultivací jako strategickou formou jednání. Rodiče v našem vzorku nespojovali explicitně aktivity se sociální mobilitou nebo konkurencí. Místo toho se zajímali o to, zda budou mít děti z aktivit radost, zda se relativně hodí k věku a osobnosti dítěte, zda mohou být prospěšné pro zdraví a kondici a zda se nacházejí v geografické blízkosti domova.
BENNETT, Pamela R., LUTZ, Amy C., & JAYARAM, Lakshmi, 2012. Beyond the schoolyard: The role of parenting logics, financial resources, and social institutions in the social class gap in structured activity participation. <i>Sociology of education</i> , 85.2: 131–157.	střední a dělnická třída; škola pro střední třídu, škola pro dělnickou třídu	rodinný příjem, vzdělání a povolání rodičů	Třídní rozdíly v účasti na MA odrážely spíše rozdíly ve zdrojích než kulturní logiku.
CHIN, Tiffani, & PHILLIPS, Meredith, 2004. Social reproduction and child-rearing practices: Social class, children's agency, and the summer activity gap. <i>Sociology of education</i> , 77.3: 185-210.	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny	vzdělání a povolání rodičů	Třídní rozdíly v účasti na MA odrážely spíše rozdíly ve zdrojích než kulturní logiku.

Studie	Studované skupiny	Kritéria třídní příslušnosti/SES	Zjištění studií v kontextu řízené kultivace Lareau
IRWIN, Sarah, & ELLEY, Sharon, 2011. Concerted cultivation? Parenting values, education and class diversity. <i>Sociology</i> , 45.3: 480-495.	Frakce střední třídy a dělnická třída	povolání rodičů, lokalita bydliště	Zjistily rozdíly v rámci tříd v tom, co je běžné a samozřejmé, a v tom, do jaké míry rodiče ve svých výpovědích o tom, jak podporují své děti, zdůrazňují vzdělání. Vysoká očekávání a nadějná orientace nejsou záležitostí kulturní volby, ale jsou utvářeny komplexními kontextovými faktory.
KOBAKHIDZE, M. Nutsa, YING, Ma, & TSALOUKIDIS, A. Alexandros, 2023. The impact of social class on out-of-school activities: Converging trends in parental choices? <i>International Journal of Educational Development</i> , 103.102881: 1-7.	frakce střední třídy (vyšší, střední, nižší), dělnická třída; mezinárodní a místní škola	rodinný příjem, vzdělání a místo vzdělání rodičů, povolání rodičů	Studie zjistila, že koncept řízené kultivace, který byl dříve považován za znak střední třídy, je v hongkongském kontextu stále častější mezi rodiči ze všech sociálních vrstev. Řízená kultivace a intenzivní výchova vyžadují od rodin vynaložení času a peněz a často jsou to právě rodiče ze střední třídy, kteří si to mohou dovolit.
LAREAU, Annette, 2011. Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later. Los Angeles: University of California Press. ISBN 978-0-520-27142-5.	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny; škola pro střední třídu, škola pro dělnickou třídu	vzdělání a povolání rodičů	Střední třída praktikovala řízenou kultivaci a dělnická třída přirozený růst.
LAREAU, Annette, 1987. Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. <i>Sociology of education</i> , 60.2: 73-85.	vyšší střední třída, dělnická třída; škola pro vyšší střední třídu, škola pro dělnickou třídu	rodinný příjem, vzdělání a povolání rodičů	-
LAREAU, Annette, & WEININGER, Elliot B., 2008. Time, work, and family life: Reconceptualizing gendered time patterns through the case of children's organized activities. <i>Sociological Forum</i> , 23.3: 419-454.	střední a dělnická třída	vzdělání a povolání rodičů	-
PERRIER, Maud, 2013. Middle-class mothers' moralities and 'concerted cultivation': Class others, ambivalence and excess. <i>Sociology</i> , 47.4: 655-670.	matky střední třídy	vzdělání, povolání, stav domácnosti (úklid)	Ačkoliv jsou řízená kultivace a intenzivní rodičovství legitimizována jako „dobrá“ výchova, mají tyto diskurzy nerovnoměrný vliv na morální identitu matek ze střední třídy.
SJÖDIN, Daniel, & ROMAN, Christine, 2018. Family practices among Swedish parents: Extracurricular activities and social class. <i>European Societies</i> , 20.5: 764–784.	střední a dělnická třída	rodinný příjem, vzdělání a povolání rodičů	Skutečnost, že jak rodiče ze střední třídy, tak skupina rodičů z dělnické třídy sdíleli podobné názory na zapojení do MA, zdůraznili význam řízené kultivace v rámci obecného sociokulturního prostředí. Způsoby, jakými mnozí rodiče uvažovali o aktivitách, naznačují, že intenzivní rodičovství a řízená kultivace jsou dalekosáhlými kulturními ideály, které ovlivňují celkovou kulturu výchovy ve Švédsku.
VAN DER ECKEN, Annelore, SPRUYT, Bram, & BRADT, Lieve, 2020. Parents' role in adolescents' leisure time use: From goals to parenting practices. <i>Journal of Childhood, Education & Society</i> , 1.1: 43-62.	střední a dělnická třída	vzdělání a povolání rodičů	Jiné teoretické zakotvení – cultural toolkit.

Studie	Studované skupiny	Kritéria třídní příslušnosti/SES	Zjištění studií v kontextu řízené kultivace Lareau
VINCENT, Carol, et al., 2013. Raising middle-class black children: Parenting priorities, actions and strategies. <i>Sociology</i> , 47.3: 427-442.	černošská střední třída	povolání rodičů	Řízená kultivace v rasových a etnických kontextech.
VINCENT, Carol, & BALL, Stephen J., 2007. 'Making Up' the middle-class child: Families, activities and class dispositions. <i>Sociology</i> , 41.6: 1061-1077.	frakce rodičů střední třídy	vzdělání a povolání rodičů	Střední třída praktikuje řízenou kultivaci bez další diskuze.

2.7 Pojem mimoškolní aktivity

Aby byly poněkud přesněji vymezeny aktivity zkoumané v této práci a eliminovány aktivity vysloveně rekreační a aktivity dospělých, pokusila jsem se o stručnou analýzu pojmu volnočasová aktivita dětí.

Co se týká pojmu dítě, jako účastníka takových aktivit v geografickém kontextu použitých studií, opírám se o mezinárodní Úmluvu o právech dítěte s horní hranicí jeho věku v 18 letech (Sdělení č. 104/1991 Sb., in *Zákony pro lidi*).

Předmětem výzkumu ve studiích, použitých v této práci, jsou volnočasové aktivity dětí cíleně zaměřené na předávání vzdělávacích obsahů mimo školní třídu a přímo nezávislých na formálních standardních vzdělávacích programech školy. Jádrová část zaměřená na tyto aktivity přináší zjištění empirických výzkumů několika zahraničních studií, protože české literární zdroje nebyly k tomuto tématu v hledaných kontextech nalezeny.

Při vyhledávání jádrových zdrojů v angličtině, kde lze najít také poměrně omezený počet titulů se lze setkat s podobnými terminologickými problémy. V použitých studiích jsem našla následující spektrum pojmů. S podstatným jménem „activity“ se pojila přídavná jména „extracurricular, structured, enrichment, cultural, afterschool, organized.“ Převažují však pojmy „extracurricular activity (education, participation).“

Důkladnou pozornost věnuje tomuto terminologickému problému se značným dopadem na praktické souvislosti i empirický výzkum v této oblasti americká studie *Clarifying the meaning of extracurricular activity: A literature review of definitions* (Bartkus et al., 2012).

Studie má zato, že základem pochopení pojmu mimoškolní aktivity („extracurricular activity“) je zkoumání významu základního (anglického) termínu „curricular“ (Curricular, in The Free Dictionary) a „extra“ (Extracurricular, in The Free Dictionary), přičemž první výraz se vztahuje k učebním osnovám studijních oborů a studijních programů různých vzdělávacích institucí. Ve spojení s druhým termínem jde tedy o aktivity, které stojí mimo běžné osnovy škol různých stupňů.

Tato základní definice je však příliš široká, protože umožňuje, aby se za mimoškolní aktivity považovalo prakticky cokoli mimo běžné školní osnovy, až po čtení knihy, jak uváděly některé prameny Bartkusovy studie (2012). Odborné zdroje tedy přináší značnou různorodost charakteru i rozsahu mimoškolních aktivit.

Bartkusova studie uvádí, že nejběžnější přístupy k vysvětlování významu mimoškolní aktivity jsou intuitivní popisy zúčastněných činností nebo jiných charakteristik aktivit. Mimoškolní aktivity jsou z hlediska činností popisovány jako například atletika, odborné kluby, studentská vláda, noviny a ročenky a zájmové skupiny.

A tak, přestože popsání studie ponechává konečnou definici jako předmět dalšího zkoumání, navrhuje zde Bartkus pracovní definici: „*Mimoškolní aktivity jsou definovány jako akademické nebo neakademické aktivity, které jsou vedeny pod záštitou školy, ale probíhají mimo běžnou dobu vyučování a nejsou součástí osnov. Mimoto mimoškolní aktivity nezahrnují známku ani akademický kredit a účast je ze strany studenta nepovinná.*“ (Bartkus et al., 2012, s. 698).

Uvedená stručná obecná definice tedy vymezuje mimoškolní aktivity vztahem ke škole, povinností k účasti a formálním známkováním či vysvědčením. Méně obecné, ale praktické, definice mají víceméně popisné podoby.

Co se týká pojmu volnočasová aktivita v českém prostředí, eliminaci irelevantních aktivit přináší pojmový slovník pedagogiky volného času. Pojem výchova ve volném čase již poněkud zužuje celé spektrum volnočasových aktivit tím, že výchova je záměrná a cílevědomá. (Pávková, 2014) Takové aktivity, ve kterých se zřetelně projevuje záměrný regulující vliv společnosti na reprodukci třídní struktury jsou často řízeny více či méně formálními institucemi, na jejichž vrcholu stojí školy všech typů.

Hájek, Hofbauer a Pávková (2003) popisují především, vztaheno ke škole, vývoj terminologie spojené s volnočasovými aktivitami. Pojmy mimotřídní a mimoškolní výchova používají spíše starší odborné zdroje. První z nich představuje aktivity samotné školy, avšak

mimo rámec školního vyučování. Mimoškolní výchovu nerealizuje škola, ale jiné instituce (např. občanská sdružení, spolky a často komerční subjekty). Oba pojmy byly postupně nahrazovány termínem výchova mimo vyučování. Označuje dobrovolné aktivity žáků základních a středních škol na základě jejich zájmů, mimo formální vzdělávací schémata školy, avšak institucionálně zajišťované.

Podle popisované studie odborné literární zdroje v současnosti na základě dokumentů orgánů Evropské Unie stále častěji používají termíny výchovy formální, neformální a informální – někdy též ve spojení s pojmem učení. Formální výchova probíhá ve školách, které se řídí státem schválenými osnovami, jejichž nedodržení je sankcionováno. Dosažené výkony žáků jsou formálně hodnoceny a o hodnocení se vydává formálně platné vysvědčení. Informální výchovu představuje působení sociálního a předmětného prostředí jedince na formování souboru jeho schopností, věcných i sociálních dovedností a charakteru mimo formální výchovné struktury. Výchova je někdy cílená, většinou však bezděčná. A nakonec neformální výchova probíhá mimo formální (státní) výchovné struktury, ale je vědomě zacílená na vzdělávací výsledky a používá metody přiměřené vzdělávacím cílům. Je dobrovolná, aktivity si vybírají sami rodiče či děti. O výsledcích výchovných (vzdělávacích) aktivit může být vystavováno vysvědčení (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2003).

Mám zato, že pro potřeby této práce nelze zcela přijmout ani Bartkusovu (2012) výše uvedenou definici, protože vychází z americké reality a nezohledňuje mimoškolní aktivity, se kterými pracují texty, jež jsou základem této práce. Třeba různá národní prostředí (Hongkong, Švédsko, Belgie viz dále). Pro případné budoucí použití je Bartkusova definice trochu úzká i v českém základním uměleckém a zájmovém vzdělávání, tedy aktivitách se svými státem regulovanými rámcovými vzdělávacími programy a někdy i hodnocením výsledků – vysvědčením (Zákon č. 561/2004 Sb., in *Zákony pro lidi*). I toto dobrovolné, ale formalizované, vzdělávání cítím jednoznačně jako mimoškolní aktivity studované touto prací.

A tak se mi zdá, že české i americké třídění mimoškolních aktivit i nadále zůstává především na popisné úrovni podle základních znaků aktivity – přibližně asi „co, kdo, kdy, kde, jak a proč“, a to v různém pořadí.

Konečně – pro potřeby této práce byl zvolen český termín „mimoškolní aktivity“, který verbálně asociuje spojení s aktivitami mimo školní vyučování víceméně zaměřenými na aktivní, cílevědomé a záměrné získání znalostí a dovedností všeho druhu. Významným

důvodem je i skutečnost, že tento termín je víceméně podobný termínu, který je převážně užíván v anglicky psaných literárních zdrojích této práce. Pro zřehlednění textu používám dále zkratku „MA“ označující mimoškolní aktivitu/y.

3. METODOLOGIE

Vzhledem k obecnému záměru této práce zjistit výsledky dosavadního bádání o vztahu mimoškolních aktivit k sociální a kulturní reprodukci jsem zvolila studii *Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later*, za východisko rešerše relevantních výzkumných prací. Její koncept kulturního kapitálu a rodičovských výchovných logik je styčným bodem výzkumných prací zařazených do přehledu, ať již jeho platnost studie potvrzují či diskutují. Studie byly vyhledány přes citace této publikace.

Využila jsem kombinaci slov „Lareau“ a „Unequal“, která zaručují, že se vyhledané studie budou vztahovat k již zmíněnému, významnému textu Lareau. Při hledání publikovaných zdrojů zaměřených na sociologii a sociologii vzdělávání jsem zvolila žurnály: *Sociology*, *Sociology of Education*, *Canadian Journal of Education*, *International Journal of Educational Development*, *Sociological Forum*, *Education & Society* a *European Societies*.

Časový rámec nebyl primárně stanoven – vyhledávací slova „Lareau“ a „Unequal“ poukazují k již zmíněné studii Annette Lareau *Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later*, která byla zveřejněna roku 2003, tím pádem byly vyhledané studie vydány za posledních 20 let. Výjimku z časového rámce tvoří studie Lareau z roku 1987, protože je velmi často citována v následujících studiích, jejímž autorem či spoluautorem je právě sama Annette Lareau, aniž se jedná o další vydání této publikace.

Kritérii při rešerši zdrojů bylo: a) musí obsahovat výzkumné poznatky ke vztahu mimoškolních aktivit a sociální třídy; b) musí vymezovat rodiče prostřednictvím třídní příslušnosti ke střední nebo dělnické třídě; c) musí být kvalitativním nebo smíšeným výzkumem.

Zdroje byly vybrány z databází: SAGE Journals, Taylor & Francis Online, JSTOR, ScienceDirect, Wiley Online Library a ProQuest.

Počet relevantních výsledků rešerše činil 249. Při vyloučení 236 výsledků hledání z důvodů nenaplnění podmínek rešerše (studie zkoumaly pouze vysokoškolské studium, neobsahovaly třídní stratifikaci, netýkaly se mimoškolních aktivit) zbylo pouze 13 relevantních studií, které byly zařazeny do této práce. Při přičtení studie Anette Lareau

výsledný počet použitelných studií činí 14. Bližší informace o vybraných studiích jsou zaneseny v *tabulce č. 3* v Apendixu.

4. MIMOŠKOLNÍ AKTIVITY DĚTÍ V KONTEXTU SOCIÁLNÍ REPRODUKCE

Výzkumné studie, ze kterých vychází tato práce jsou teoreticky zakotveny v Bourdieuově konceptu třídy jako průsečíků kapitálů v sociálním prostoru. Většina z nich také vychází z konceptu Lareau o třídním původu odlišných výchovných strategií a jejich vlivu na úlohu MA v nerovnostech sociální a kulturní reprodukce. Zatímco Bourdieův model reprodukčních nerovností je studiem vnímán zcela samozřejmě, je teoretický závěr Lareau o vlivu třídních výchovných strategií na účast v MA většinou ze studií implicitně kriticky přezkoumáván. Dvě z použitých studií přímo vycházejí z teorie „cultural toolkit“ (Swidler, 1986) a ve východiscích a výsledcích svých výzkumů s konceptem Lareau diskutují.

Tato diskuse je pokračováním sporů o významu „struktury“ (obvykle chápané jako ekonomické zdroje nebo zaměstnání) a „kultury“ (obvykle chápané jako hodnoty nebo praktiky) v reprodukci nerovnosti společnosti. Zastánci teorie kulturní sady nástrojů přenášejí důraz z cílů (na které lidé zaměřují své chování) na zdroje, které jsou jim dostupné, a tak jsou základem jejich chování (Van Der Eecken, Spruyt, & Bradt, 2020).

Mám zato, že nejpříměji diskutuje s Lareau studie Bennett, Lutz a Jayaram (2012). Americké autorky tvrdí, že nelze porozumět třídním rozdílům v účasti na MA, zůstaneme-li na úrovni třídní strategie rodičovství, dané kulturním kapitálem rodiny, který spočívá v souboru hodnot, přesvědčení a postojů. Mluví o nutnosti rozlišovat třídu rodiny jako kulturu a třídu rodiny jako její strukturální umístění. Reálné chování rodiny je, podle nich, kompromisem mezi jejími výchovnými hodnotami a jejím umístěním v sociální struktuře a z toho vyplývající dostupnosti zdrojů. Sama Lareau (2011) mluví o nerovnosti v „klíčových strukturálních zdrojích“, například materiálním vybavení, vzdělávacích pomůckách, platech učitelů, doplňkovém financování apod. jako o třídních attributech vzdělávacího prostředí.

Do vztahů mezi sociální třídou, kulturním kapitálem a mimoškolními aktivitami, které zkoumají vybrané studie, vstupují i velmi různé proměnné. Jsou to strukturální kontexty geografické i kulturně lokální, rasové a mnoho různých jiných okolností.

Analýzu sekundárních dat souboru použitých kvalitativních studií usnadnila tematická i obsahová podobnost zkoumaných kategorií. Přestože se jednotlivé studie v rámci tematické oblasti svého výzkumného záměru i výsledků značně překrývaly, objevily se i rozdíly ve specifických důrazech na některé prvky zkoumané skutečnosti, nebo výše popsané rozdíly v

teoretických zakotveních jejich výzkumných otázek i interpretace. Na základě společných tematických kategorií i jejich rozdílů vznikla struktura práce.

Další text je rozdělen na části podle základních oblastí výzkumů. V první je soustředěna pozornost na důvody rodičů k účasti na MA dětí a rodičovskou podporu účasti, tedy klíčové třídní motivy, rodičovské strategie a praktiky v MA a třídní rozdíly v rodičovském chování. Druhá část je zaměřena na zdroje, které rodiče využívají k účasti dětí na MA a třídní nerovnosti v dostupnosti zdrojů. Ještě, než budou prezentovány výsledky studií, je užitečné obecně konstatovat, že všechny použité studie uvádějí u dětí z rodin střední třídy vyšší míru účasti na MA než děti z rodin třídy dělnické.

Dále je třeba podotknout, že tyto studie jsou zaměřeny pouze na rodiče, jako nositele reprodukce. Výjimku představují pouze americké studie Chin a Phillips (2004) a Lareau (2011), kdy respondenty výzkumných rozhovorů byly i děti.

4.1 Klíčové motivy účasti na mimoškolních aktivitách

Musím uvést, že v úvodní partii následujícího textu je většina pozornosti věnována především strategii a praktikám rodičovství střední třídy. Většina vybraných studií se implicitně dotýká či do hloubky zabývá pojmem „dobrého rodičovství“ („good parenting“). *„Dítě je zde chápáno jako projekt – měkké, tvárné a schopné se rozvíjet a zdokonalovat, přičemž „dobrý“ rodič poskytuje dítěti nespočet příležitostí a podpory, aby získalo řadu zkušeností s učním.“* (Vincent & Ball, 2007, s. 1065). Tři studie z celého souboru, různého geografického původu, se zabývají především mimoškolní výchovou v rodinách střední třídy, kde je tento koncept silně uplatňován.

Tento koncept odpovídá řízené kultivaci Lareau. Společenské tlaky uvnitř střední třídy způsobily téměř pocit povinnosti rodičů maximálně kultivovat kognitivní a sociální dovednosti, jako atribut rodičovství střední třídy a součást třídní identity. MA jsou třídně považovány za důležitý výchovný nástroj do té míry, že pokud nejsou dítěti poskytovány, je to vnímáno jako praxe špatně plánované a ledabylé výchovy. Bez MA není dítěti vytvářeno dobré dětství. Koncept se tedy stal v prostředí rodin střední třídy téměř společenskou normou. Tyto rodiny pak vnímaly rodičovství dělnické třídy jako výchovnou strategii, která nepředpokládá tak silný pocit povinnosti investic do MA dětí, jako u nich a nepovažovali je za dostatečně legitimní (Perrier, 2013). Poněkud tak reprodukuje názor, že *„Pocit povinnosti*

pěstovat své děti, který je tak patrný u rodičů ze střední třídy, je u jejich chudých a dělnických protějšků neobvyklý.“ (Lareau, 2011, s. 97).

V tomto pojetí rodičovství se dále rozvinuly rodičovské přístupy popisované v některých použitých zdrojích. Jedná se o pojmy „zodpovědné“ i „intenzivní“ rodičovství (mateřství), přijímané především rodinami střední třídy.

Zodpovědné rodičovství „responsibilisation“ je závazné přesvědčení, že rodiče jsou „zodpovědní za vytváření biografie svých dětí prostřednictvím rozvoje jejich intelektuálních, sociálních, kulturních, fyzických a emocionálních dovedností“ (Vincent & Maxwell, 2016, s. 273).

Švédská studie Sjödin a Roman (2018) také nachází v rodičovském chování svých respondentů princip zodpovědného rodičovství. Intenzivní rodičovství a řízená kultivace jsou rozšířenými kulturními ideály, které ovlivňují celkovou kulturu rodičovství ve Švédsku bez ohledu na třídu. Podle studie rodiče většinou zapisují své děti do MA již od čtvrtého roku života. Odpovědná výchova dětí je společensky oceňována i sankcionována a obraz rodiny u sociálního okolí je u rodičů významným motivem k účasti dětí na mimoškolních aktivitách. Tento společenský obraz rodiny někdy vede k paradoxnímu jevu u některých rodičů dělnické třídy, kteří jsou blíže modelu řízené kultivace. Ti zapisují své děti k mimoškolním aktivitám, aniž by byli zcela přesvědčeni o jejich užitečnosti, avšak nechtějí svůj obraz zodpovědných rodičů poškodit v očích veřejnosti (a ani svoji sebereflexi zodpovědných rodičů). Připomínám, že všechny studované mezitřídní rozdíly jsou ve švédském prostředí nejmenší ze všech studovaných populací.

Intenzivní mateřství „intensive mothering“ představuje „*intenzifikaci mateřství, kdy se rodina začala soustřeďovat na dítě a odklonila se od toho, aby se výchova dětí řídila zájmy dospělých. Místo toho dítě (jehož potřeby interpretují odborníci) má nyní za úkol vychovat rodiče*“ (Hays 1996, s. 45, in Perrier, 2013). Mateřství je zde téměř na profesionální úrovni, téměř na „plný úvazek“, s maximálními časovými ale i emocionálními nároky i zátěží. Matka detailně provádí dítě celým dnem a neustále vychází vstříc potřebám jeho vývoje. Dostatečně vysoká míra oddanosti, obětavosti a časové investice matky dostává i morální rozměr s navazujícími souvislostmi jako je vnímání rozdílů morálky střední a dělnické třídy (Perrier, 2013). Kobakhidze, Ying, a Saloukidis (2023) dokonce hovoří ve své čínské studii o tom, že rodičovství a výchovné praktiky jsou jedním z „třídotvných“ faktorů.

Praktický příklad maximálního soustředění na rozvoj dítěte prostřednictvím MA již v předškolním věku podává Vincent a Ball (2007). V britské studii popisuje, jak prakticky všichni její respondenti střední třídy doplňovali běžnou výchovu v mateřské školce přidavnými nadstandardními vzdělávacími aktivitami (jazykové, hudební, sportovní lekce), buď přímo ve školce, nebo i mimo ni, samozřejmě za další příplatky.

Na okraj – zdá se mi, že sama rodičovská logika a dodržení výchovných praktik a rituálů se stává motivem. Mimoškolní vzdělávání pak zde hraje i roli spolutvůrce, nebo udržovatele třídní identity rodiny, případně i rodiče, především matky.

Popsané strategie jsou náročné na prakticky všechny druhy zdrojů. Dostupnost těchto zdrojů je v podmínkách dělnické třídy více či méně omezená, minimálně na úrovni ekonomického a časového kapitálu.

Z literatury vyplývá, že všechny motivy sociální reprodukce dětí jsou postaveny na rodičovských potřebách vyjádřených přáními a rodičovských obavách. Všechny vybrané studie popisují vyjádřená přání střední třídy generačně udržet třídní výhody pomocí reprodukce. Některé studie diskutují i o pocitu nejistoty či ohrožení sociální reprodukce u rodin střední třídy, tzv. „strach z pádu“ („fear of fall“, Ehrenreich, 1989, in Aurini, Missaghian, & Milian, 2020). Zde je třeba uvést, že někteří autoři výzkumů ve svých závěrech došli k potřebě větší diversity třídních kritérií u rodin střední třídy (Kobakhidze, Ying, & Saloukidis, 2023).

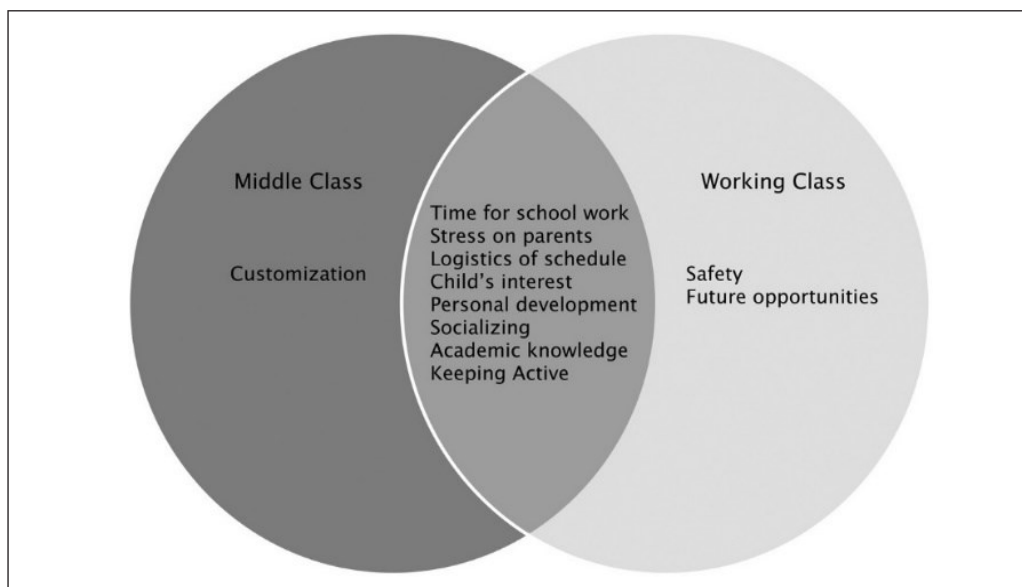
I Irwin a Elley (2011) zkoumali rozmanitost rodičovského chování uvnitř společenské třídy. Zaznamenali vnitřní rozdíly v tom, co je pro rodiny běžné a samozřejmé, a i to, jak zdůrazňují vzdělávání v podpoře svých dětí.

Především u střední třídy je potřeba zvážit hodnoty a chování třídních frakcí a velikosti a podobností rozdílů mezi nimi. Rodiče střední třídy většinou nemají pochybnosti o úspěchu dětí ve vzdělávání a sociální reprodukci, avšak v některých rodinách střední třídy, kde, vzhledem k okolnostem, necítí tak vysokou pravděpodobnost vzdělávacího úspěchu dětí, je jejich chování mnohem strategičtější. Ovšem obavy o budoucnost dětí jsou u střední třídy celkově spíše zvláštním než obecným jevem (Vincent & Ball, 2007).

Co se týká motivů k účasti na MA, popisuje Lareau (2011), že rodiče střední třídy vnímali MA jako vzdělávací nástroje, které pomáhaly rozvoji talentu jejich dětí. Tyto děti v následující studii byly, jako mladí dospělí, respondenty výzkumu a shodně se svými rodiči hodnotily zpětně své minulé MA jako zdroje svých životních výhod. Rodiče z dělnické třídy

vypovídali, že zapisovali své děti k MA proto, aby nějak zaměstnali děti a zajistili jim zábavu v bezpečném prostředí. Tytéž děti, tentokrát jako mladí dospělí respondenti výzkumu popisovali, podobně jako jejich rodiče, své bývalé MA jako aktuální rozptýlení bez dalších větších důsledků a bez vnímaného spojení s akademickou či pracovní kariérou. Svoji účasti nepřikládaly strategický význam.

Rozsáhlá americká studie Bennett, Lutz a Jayaram (2012) je velmi užitečným zdrojem poznatků o roli MA v procesech sociální reprodukce. Porovnává, mimo jiné, třídní motivy k účasti na MA. Hodnotu vzdělání jako předpoklad úspěšné budoucnosti dětí oceňuje většina rodičů bez ohledu na třídu, stejně obě třídy podporují účast svých dětí na mimoškolním vzdělávání. Rodiče z obou tříd podobně vnímají potíže spojené s velkou vlastní zátěží, kterou představuje doprava na MA, přizpůsobení rodinného rozvrhu, časové náklady s tím spojené a kolize se školním rozvrhem a domácí přípravou dětí na školní výuku. Rodiče obou tříd uvádějí jako důvod účasti na MA např. zlepšení akademických znalostí, vlastní zájem dítěte o MA, snahu o osobní rozvoj, avšak jejich strategie, přístup k MA se liší. Rodiče střední třídy vždy přizpůsobují výběr, rozvrh MA a účast svých dětí jejich zájmům, nadání a schopnosti zvládat nároky MA. Na rozdíl od třídy střední, rodiče dělnické třídy berou MA zaprvé jako příležitost odvést děti z lokality bydliště a zajistit jim fyzické bezpečí. Druhým důvodem účasti dětí dělnické třídy na MA je zlepšit jejich schopnost využívat příštích příležitostí k akademické dráze a pracovní kariéře posilováním jejich vzdělání. Je třeba podtrhnout, že ve studii toto spojení MA s budoucími příležitostmi, uváděli rodiče z dělnické třídy, ale žádný rodič ze střední třídy. Rodiče dělnické třídy tedy vnímají účast na MA strategičtěji. Někteří rodiče dělnické třídy vidí souvislost mezi aktivitami a úspěchem ve vzdělávání, jako prostředkem, a jiní vidí vlastní aktivity jako cestu k budoucím příležitostem.

Obrázek č. 1 – Na obrázku jsou v průniku obavy a motivy rodičů střední i dělnické třídy v souvislosti s cíli a procesy mimoškolní výchovy. Mimo oblast průniku leží třídně specifické strategie (Bennett, Lutz, & Jayaram, 2012, s. 145).

Bezpečí nabývá, v prostředí drogových struktur a dalších druhů kriminality a ohrožení zdraví či života, strategického významu v osobním rozvoji. Avšak motiv bezpečnosti, jako důvodu účasti na MA, se, nejen vždy u rodičů dělnické třídy, objevuje v mnoha studiích. Jako důležitý vedlejší motiv je bezpečnost popsána i u některých rodin střední třídy. Studie Vincent et al. (2013) popisuje praxi černošských rodin střední třídy, kteří s ohledem na potřebu reprodukce rasové identity zůstávali bydlet v černošských městských lokalitách, ale své děti izolovaly od lokálních bezpečnostních rizik sousedství tím, že své děti odvážely ke vzdělávacím aktivitám do jiných, bezpečných městských lokalit (Montgomery, 2006 in Vincent, 2013, s. 432).

I v relativně bezpečném švédském veřejném prostoru a v atmosféře relativně bezpečného sousedství uvádí studie jako důležitý motiv k účasti dítěte na mimoškolní aktivitě potřebu rodičovské kontroly nad bezpečím aktivit dětí mimo domov, která je delegována na dospělé vedoucí mimoškolních aktivit. Tento rodičovský motiv se zde neliší podle sociální třídy (Sjödín & Roman, 2018).

Ashbourne a Andres (2015) v kanadské studii uvažují o tom, že institucionální mimoškolní vzdělávání, jako jsou formalizované MA, vnímají méně vzdělaní rodiče jako jistou záruku rozvinutí dispozic dětí k životnímu úspěchu, na rozdíl od vzdělanějších rodičů, kteří nepociťují takou nutnost zajistit účast dětí na MA. Vzdělaní rodiče se nejspíše

domnívají, že dispozice potřebné k životnímu úspěchu získají děti v rodinném prostředí během přirozeného každodenního styku a rodinné komunikace a mimovolného předávání kulturního kapitálu. Jejich výchovná strategie se tedy spíše blíží strategii dosažení přirozeného růstu. Na rozdíl od Lareau (2011) studie konstatuje, že strategii řízené kultivace se spíše podobá chování kategorie rodičů s nižším vzděláním.

Aurini, Missaghian a Milian (2020) ve své kanadské studii porovnávali výchovné prostředí domácích vyšší střední třídy s americkým protějškem. Rodiny „vyšší střední třídy“ měly výrazně nadprůměrné příjmy ve srovnání s národním a městským průměrem, alespoň jeden rodič byl vysokoškolák v pracovní pozici v profesní, manažerské nebo obchodní sféře a rodiče stále řídili studium a MA svých dětí. Americké prostředí vyšší střední třídy popisují jako strategicky silně orientované na reprodukci (viz strach z pádu), která může být ohrožena nedosažením dítěte na studium na elitní univerzitě, jejíž absolvování je užitečným nástrojem pro dosažení společenské pozice vyšší střední třídy. Autoři zmiňují společensky silně vnímaný žebříček prestiže amerických univerzit v silně konkurenčním prostředí univerzitního vzdělání. Příjmací řízení tak klade na uchazeče extrémní nároky různého druhu. Na trhu vzdělání existují podpůrné publikace a jiné poradenské prostředky, které doporučují strategické postupy a taktiky v přístupu na elitní univerzity. Proto bohaté americké rodiny vyšší střední třídy často investují do průběžného mimoškolního vzdělávání dětí již od raného věku s cílem zvýšit šance dětí na přijetí. Někdy je i zapsání dítěte do vhodné mateřské školky považováno za základ dlouhodobé akademické kariéry dítěte. Kanadské rodiny vyšší střední třídy s obdobným objemem kapitálů však svou rodičovskou logiku odvozovaly od jiného národního prostředí univerzitního vzdělávání. To není zdaleka tak konkurenční, studium na prestižní škole nepřináší mimořádné statusové výhody, a nemá tak rozlišovací a reprodukční třídň účinky. Kanadští rodiče vyšší střední třídy se chovali podobně americkým rodičům, co se týče časových investic podobných strategií řízené kultivace. Chovali se strategicky, do té míry, že nějaké postsekundární vzdělání dítěte bylo považováno za nutnost, ale univerzitní studium nutné není. Nejenom další studium, ale výběr všech MA se řídily individuálními potřebami a zájmem dětí – MA byly přizpůsobovány. Rodiče nevnímali souvislost mezi MA a úspěchy v další akademické kariéře. Účast na mimoškolních aktivitách rodiče vnímali spíše jako rozvoj obecných dovedností.

Pohled na poslední, trochu podrobněji citovanou studii, podle mne, popisuje srovnání vlivu vnějších strukturálních faktorů – třídních společenských tlaků na rodičovské strategie a praktiky uvnitř stejné třídní frakce.

Zdá se mi patrné, že vyšší střední třída Kanadčanů vykazuje znaky méně strategického chování v sociální reprodukci, vědomé strategické cílení je spíše na well-being dětí. Mimoškolní vzdělávání se přizpůsobuje individuálním potřebám dětí, trochu ve smyslu vzorce Bennett, Lutz a Jayaram (2012) strategie střední třídy (*obrázek č. x*). Vyšší střední třída ve Spojených státech vykazuje vysoce strategické rodičovské chování – mimoškolní vzdělávání dítěte se přizpůsobuje požadavkům na strukturu znalostí, kognitivních i nekognitivních dovedností, žádoucích pro elitní akademickou kariéru.

Avšak, mám zato, že i v jiné rovině vzájemného srovnání (pouze amerických studií), jsou rozdíly v poznatcích o strategiích a praktikách rodičů střední třídy, snad způsobené přesnějším zařazením sociální pozice zkoumané rodiny uvnitř společenské třídy. Studie popisuje, jak jsem již uvedla, rodičovskou strategii americké vyšší střední třídy jako vysoce řízenou kultivaci ve smyslu Lareau. Výše zmiňované Bennett, Lutz a Jayaram (2012) a Chin a Phillips (2004) popisují strategii střední třídy rodičů, zastoupené ve výzkumném vzorku, který neobsahoval třídní extrém, jako liberálnější, přizpůsobenou zájmům dětí i přes jinak značné investice do jejich rozvoje.

A nakonec k vlivu celkového stratifikačního obrazu společnosti na účast v MA. Švédská studie (Sjodin & Roman, 2018) popisuje takový obraz stratifikace, nebo spíše třídního sblížení společnosti (podle zkoumaného vzorku), že výchovná logika řízené kultivace a účast na MA je víceméně vlastní oběma zkoumaným třídám. Nicméně, i zde se najdou výjimky, a tak se děti ze střední třídy obecně účastní více MA než děti třídy dělnické. Ty děti, které se neúčastní žádné sledované mimoškolní aktivity jsou pouze z rodin dělnické třídy.

Tabulka č. 2 – Klíčové motivy rodičů pro účast dětí na MA

Studie	Oblast studia	Studované skupiny	Klíčové motivy rodičů
ASHBOURNE, Dianne, & ANDRES, Lesley, 2015. Athletics, Music, Languages, and Leadership: How Parents Influence the Extracurricular Activities of Their Children. <i>Canadian Journal of Education</i> , 38.2: 1–34.	Vliv úrovně vzdělání a zkušenosti rodičů na jejich praktiky při účasti dětí na MA, mnohgenerační reprodukce kulturního kapitálu.	2 kategorie rodičů „více“ a „méně“ vzdělaných	Vzdělanější rodiče – reprodukce a well-being. Méně vzdělaní rodiče – sociální mobilita.

Studie	Oblast studia	Studované skupiny	Klíčové motivy rodičů
AURINI, Janice, MISSAGHIAN, Rod, & MILIAN, Roger Pizarro, 2020. Educational status hierarchies, after-school activities, and parenting logics: Lessons from Canada. <i>Sociology of Education</i> , 93.2: 173-189.	Rodičovské praktiky vyšší střední třídy při účasti dětí na MA vzhledem ke strategii akademické kariéry, geografické rozdíly strukturální a kulturní USA vs Kanada.	vyšší střední třída; stejná lokalita bydliště	Třídní reprodukce a well-being dětí.
BENNETT, Pamela R., LUTZ, Amy C., & JAYARAM, Lakshmi, 2012. Beyond the schoolyard: The role of parenting logics, financial resources, and social institutions in the social class gap in structured activity participation. <i>Sociology of education</i> , 85.2: 131–157.	Vliv strukturálních faktorů a třídního postavení rodiny na účast dětí na MA v procesu reprodukce nerovností.	střední a dělnická třída; škola pro střední třídu, škola pro dělnickou třídu	Střední třída – přizpůsobení MA potřebám dítěte při zajištění sociální reprodukci. Dělnická třída – zajištěná osobní bezpečnost a vzdělání jako nástroj sociální mobility.
CHIN, Tiffani, & PHILLIPS, Meredith, 2004. Social reproduction and child-rearing practices: Social class, children's agency, and the summer activity gap. <i>Sociology of education</i> , 77.3: 185-210.	Třídní rozdíly v účasti na MA při absenci veřejných poskytovatelů MA (škola), vliv třídních a strukturálních faktorů v reprodukci nerovností o prázdninách.	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny	Explicitně nejsou zkoumány klíčové motivy rodičů, jen instrumentální – třídní rozdíly např. v rozvoji talentu, v kulturním kontaktu a socializaci.
IRWIN, Sarah, & ELLEY, Sharon, 2011. Concerted cultivation? Parenting values, education and class diversity. <i>Sociology</i> , 45.3: 480-495.	Vnitřní homogenita zkušeností jednotlivých tříd, různorodé orientace rodičů na vzdělávání jejich dětí uvnitř tříd i mezi nimi.	Frakce střední třídy a dělnická třída	V rámci obou tříd jsou rozdíly ve vnímání strategické role vzdělávání a MA. Střední třída – reprodukce, u většiny rodičů menší strategický důraz na vzdělávání (spoléhání se na rodinný kulturní kapitál). Jedna část dělnické třídy – podpora vzdělání jako strategický nástroj dobré reprodukce či mobility. Druhá část dělnické třídy – nedefinovala konkrétní klíčové cíle rozvoje. Všichni respondenti – klíčovým motivem pro účast na MA byl well-being.
KOBAKHIDZE, M. Nutsa, YING, Ma, & TSALOUKIDIS, A. Alexandros, 2023. The impact of social class on out-of-school activities: Converging trends in parental choices? <i>International Journal of Educational Development</i> , 103.102881: 1-7.	Vliv třídy a třídní identity na účast v akademickém doučování i jiných MA, rodičovské aspirace.	frakce střední třídy (vyšší, střední, nižší), dělnická třída; mezinárodní a místní škola	Vyšší střední třída – sociální reprodukce. Všechny ostatní frakce i dělnická třída – vysoká sociální mobilita.
LAREAU, Annette, 2011. Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later. Los Angeles: University of California Press. ISBN 978-0-520-27142-5.	Výchovné praktiky rodin střední a dělnické třídy vzhledem k reprodukci sociální nerovnosti.	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny; škola pro střední třídu, škola pro dělnickou třídu	Střední třída – reprodukce třídní pozice skrze řízenou kultivaci. Dělnická třída – reprodukce pozice pomocí dosažení přirozeného růstu.
LAREAU, Annette, 1987. Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. <i>Sociology of education</i> , 60.2: 73-85.	Vliv kulturních faktorů souvisejících s třídou na to, jak rodiče vyhovují žádostem učitelů o účast rodičů na školním vzdělávání.	vyšší střední třída, dělnická třída; škola pro vyšší střední třídu, škola pro dělnickou třídu	Střední třída – reprodukce třídní pozice skrze vzdělání. Dělnická třída – třídní mobilita skrze vzdělání. Rodiče obou tříd se lišili ve výchovných hodnotách.

Studie	Oblast studia	Studované skupiny	Klíčové motivy rodičů
LAREAU, Annette, & WEININGER, Elliot B., 2008. Time, work, and family life: Reconceptualizing gendered time patterns through the case of children's organized activities. <i>Sociological Forum</i> , 23.3: 419-454.	Význam genderu při vykonávání rodinné práce a logistika MA.	střední a dělnická třída	Explicitně nejsou zkoumány klíčové motivy rodičů pro účast dětí na MA.
PERRIER, Maud, 2013. Middle-class mothers' moralities and 'concerted cultivation': Class others, ambivalence and excess. <i>Sociology</i> , 47.4: 655-670.	Subjektivní chápání „dobrého“ rodičovství matkami střední třídy, vymezení strategie řízení kultivace a jejích prvků v rámci střední třídy, praktiky „intenzivního mateřství“, srovnávání a vymezení mateřské morálky.	matky střední třídy	Sociální reprodukce – nespécifikovaná u dětí, u matek vychovat dítě podle konceptu řízené kultivace, dosáhnout morálního statusu dobré matky.
SJÖDIN, Daniel, & ROMAN, Christine, 2018. Family practices among Swedish parents: Extracurricular activities and social class. <i>European Societies</i> , 20.5: 764–784.	Třídní uvažování o MA mezi švédskými rodiči.	střední a dělnická třída	Bez většího rozdílu mezi třídní pozicí rodiny – zajistit aktuální a životní well-being skrze řízenou kultivaci.
VAN DER EECKEN, Annelore, SPRUYT, Bram, & BRADT, Lieve, 2020. Parents' role in adolescents' leisure time use: From goals to parenting practices. <i>Journal of Childhood, Education & Society</i> , 1.1: 43-62.	Třídní nerovnosti v rodičovských praktikách při podpoře MA, třídní rozdíly v rodičovském chování, vliv strukturálních faktorů na účast dětí na MA.	střední a dělnická třída	Bez explicitních kontextů na klíčové motivy.
VINCENT, Carol, et al., 2013. Raising middle-class black children: Parenting priorities, actions and strategies. <i>Sociology</i> , 47.3: 427-442.	Specifické priority a strategie černošských rodičů střední třídy z Karibiku v MA, souběh nerovností třídních, rasových a etnických.	černošská střední třída	Sociální reprodukce a vertikální mobilita při zachování kulturní reprodukce a třídní, rasové a etnické identity.
VINCENT, Carol, & BALL, Stephen J., 2007. 'Making Up' the middle-class child: Families, activities and class dispositions. <i>Sociology</i> , 41.6: 1061-1077.	Role MA v sociální reprodukci, prožívání zodpovědnosti za vývoj dítěte v situaci nejistoty sociální reprodukce.	frakce rodičů střední třídy	Sociální reprodukce prostřednictvím „zodpovědného rodičovství“.

4.2 Zdroje účasti na mimoškolních aktivitách a třídní rozdíly v jejich dostupnosti

Zatímco se předchozí kapitola pokoušela odpovědět na zjištění výzkumných studií jaké jsou třídní rozdíly motivů chování vůči mimoškolnímu vzdělávání, tato se zaměřuje na poznatky o třídních rozdílech v zapojování zdrojů do tohoto vzdělávání a jejich dostupnosti pro rodiny. MA mají, v tomto smyslu, povahu pomocných nástrojů třídní reprodukce, kterou je přenos kapitálů z rodiny, sociálního a kulturního prostředí, včetně školy, na dítě. Rozlišují

tedy mezi kapitály přenesenými na dítě, což je cílem MA, a kapitály, které slouží jako zdroje MA.

Zdroje MA v této práci pojímám jako jakékoliv prostředky, které jsou ve vlastnictví či pod kontrolou rodiny a ovlivňují (mohou ovlivnit) účast dítěte na mimoškolním vzdělávání, jeho kvantitu a kvalitu. Katrňák (2003) uvádí, že „...*pod pojmem kapitál Bourdieu chápe všechno to, co je člověk schopen akumulovat a následně pak ve svém jednání zužitkovávat, ať už to má povahu kulturní, ekonomickou, sociální nebo symbolickou.*“ (str. 66). Mimoškolní vzdělávání dítěte je směřováno za kapitál ekonomický, sociální i kulturní. Uvedená definice zdrojů, samozřejmě, neplatí úplně tam, kde jsou v MA zapojeny, v různé míře, veřejné či komunitní zdroje.

Mimoškolní aktivity mohu v nadsázce považovat za službu s investiční hodnotou, tedy zboží, které má svou kvalitu, místo prodeje a jiné atributy, a to vše je vyváženo náklady všeho druhu, které rodina hradí. Z tohoto úhlu pohledu je rodič postaven před volbu, zda a jakou mimoškolní aktivitu vybrat a dále podporovat. V tomto výběru se odráží jeho sociální pozice daná velikostí jeho kapitálů. Rodinné zdroje ovlivňují MA bezprostředně jejich výběrem a podporou, ale také velmi zprostředkovaně, při složité interakci zdrojů, jak bude představeno na konci této kapitoly o zdrojích MA.

Výsledky výzkumu Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) doložili, že třídní rozdíly v účasti na MA se vždy projeví v souvislosti s třídními rozdíly ve zdrojích. Rodiče střední a dělnické třídy potkávali stejné komplikace při zajištění mimoškolních aktivit – logistické, časové, změny zájmu dětí o aktivity. Rodiče střední třídy měli však výhody v časové flexibilitě, finančních možnostech, sociálních sítích, a hlavně v odpovídajících postojích vůči institucím, dovednostech a zkušenostech. To vše, způsobovalo, že tito rodiče překonávali potíže snadněji a hladce zvládali rodičovské praktiky při podpoře mimoškolních aktivit. A tak se všechny neustálé drobné výhody v součtu projeví jako značné třídní výhody v zajištění účasti dětí na školních aktivitách oproti rodičům dělnické třídy.

V předchozím odstavci tak byly implicitně zmíněny, vlastně ve formě kapitálů, zdroje a jejich dostupnost. V dalším textu jsou zjišťovány poznatky studií ohledně zdrojů ekonomických, zdrojů kvality, lokální dostupnosti, časových zdrojů, sociálních a kulturních zdrojů. Všechny zdroje jsou zde zkoumány v kontextu dostupnosti s ohledem na třídní pozici rodin. Nerovnost v dostupnosti je pak zřejmá.

4.2.1 Ekonomické zdroje

Následující oddíl tvoří tematický výtah poznatků o směně ekonomického kapitálu (zde většinou finanční zdroje) rodičů za kulturní a sociální kapitál jako cíl sociální reprodukce.

Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) si všímají souvislosti finančních zdrojů rodiny s účastí dětí na MA. Rodiče střední třídy měli dostatek finančních prostředků, aby mohli dětem poskytnout MA, kterou děti relativně brzy opustily, protože nevyhovovala jejich zájmům. Mohli si dovolit, aby jejich děti vyzkoušeli množství různých MA, než objevily ty, které odpovídají jejich schopnostem a vlastním potřebám. Rodiče střední třídy mohli dokonce po čase finančně podporovat účast dětí na jimi již jednou opuštěných aktivitách, a tak respektovat zrání a vývoj zájmů dětí a zároveň je nenásilně směřovat k instrumentálním aktivitám, které děti vedly k výchovným strategickým cílům rodičů. Rodiče dělnické třídy většinou nebyli schopni nabídnout dětem širokou škálu MA, a metodou pokusu a omylu přizpůsobit jejich repertoár dítěti, natož účastnit se MA opakovaně. Omezené finanční zdroje jim také neumožňovaly seznamovat děti s finančně nákladnými MA (například outdoorové aktivity, které, mimo drahé vybavy kladou nároky dopravu – někteří rodiče dělnické třídy neměli z finančních důvodů auto). Vlastnictví auta je, mimochodem, důležitá podmínka pro účast na MA, které vyžadují flexibilitu rodičů vzhledem k místům konání MA. Kvůli všem těmto okolnostem tedy nechali rodiče dělnické třídy často výběr aktivit na dětech, aby měli větší jistotu, že u nich vydrží.

Společenská opatření ve snaze finančně zpřístupnit mimoškolní vzdělávání dětem z dělnické třídy uvádí Bennett, Lutz a Jayaram (2012). Veřejné školy provozují mimoškolní vzdělávání, mimo vyučovací dobu, ve svých prostorách i ve spolupráci s personálem. Tyto MA jsou velmi levné či zdarma. Rodiny dělnické třídy se účastní především těchto aktivit. Na rozdíl od nich ale mají rodiny střední třídy finanční zdroje na nákup mnoha různých jiných aktivit mimo školu. To je také jeden z důvodů, proč je, podle této studie, celková účast dětí ze střední třídy na mimoškolním vzdělávání dvojnásobná oproti třídě dělnické.

Kobakhidze, Ying a Saloukidis (2023) ve své srovnávací mezitřídní studii popisují prostředí mimoškolního vzdělávání a srovnávají třídní rozdíly v nákladech na MA. To v situaci, kdy autoři potvrzují mimoškolní vzdělávání (doučování i neakademické aktivity) jako významného činitele sociální reprodukce typických akademických MA, ve formě doučování, které hrají v Číně (Honkong) důležitou společenskou roli, se účastní velká část dětské populace. Jen malá část rodin dělnické třídy neplatila doučování vůbec a zbytek

dělnické třídy, až na výjimky, hledal různé cesty doučování za nižší cenu u sociálních institucí. Studie zjistila, že čím vyšší sociální třída (uvádí 4 třídní kategorie), tím, pravidelně, vyšší finanční náklady, a stejně vzrůstá i podíl jiných MA než doučovacích.

Švédská studie znovu odráží určitou specifiku sociálního státu. Sjödín a Roman (2018) zjistili, na rozdíl od jimi porovnávaných studií (4 americké a 2 britské), že finanční zdroje rodiny nemají, dle respondentů obou sociálních tříd, větší vliv na účast jejich dětí na mimoškolním vzdělávání. Děti z dělnických rodin se neúčastnily nákladných MA, děti z rodin střední třídy neměly o mnoho vyšší účast. Většina běžných MA je relativně levných, či zdarma (například populární fotbal či florbal), protože jsou často podporovány společenskými zdroji.

4.2.2 Sociální zdroje

Úloha sociálních zdrojů mimoškolního vzdělávání je v použitých studiích často zmiňována, ovšem jen občas izolovaně a, přirozeně, častěji v souhře sociálního a kulturního kapitálu v sociální reprodukci. Občas lze obtížně rozlišit socializaci dětí jako výsledek MA od sociálních zdrojů těchto aktivit. Nerovnost v sociálních zdrojích MA spočívá ve využití třídně rozdílných sociálních sítí rodin a v budování nových sociálních sítí, vzniklých za účelem, či jako vedlejší produkt, podpory mimoškolního vzdělávání dětí.

Třídní rozdíly v sociálních zdrojích MA často zmiňuje Lareau (např. 1987). Rozdíly mezi školami pro střední a dělnickou třídu v informovanosti rodičů o školní výuce jejich dětí vysvětlovala zejména rozdíly v sociálních sítích rodin a rodičovských logik. Mnoho rodičů ze školy pro střední třídu se mnohem častěji stýkalo s rodiči uvnitř školní komunity než se svými příbuznými. Naopak, rodiče dětí ze školy pro dělnickou třídu žili v úzkém styku s příbuznými v okolí bydliště a navštěvovali se i několikrát týdně. Avšak téměř vůbec nekomunikovali s ostatními rodiči ze školy svých dětí, a to i přesto, že bydleli v blízkém sousedství. Sociální sítě rodičů školy pro střední třídu tvořily další zdroj vzájemných informací o školním životě dětí. Rodiče z dělnické třídy takovou sociální sítí neměli. Jelikož školní výuka se na půdě škol vzájemně prolínala s mimoškolním vzděláváním, a to i personálně, měly sociální komunikační sítě vliv na MA. Učitelé například sledovali, hodnotili a komunikovali s rodiči práci jejich dětí v MA. Mimoškolní vzdělávání zpětně posilovalo sociální sítě rodičů dětí střední třídy, protože rodiče se často a záměrně setkávali

u příležitosti MA jejich dětí. Třídní rozdíly v sociálních zdrojích rodičovské podpory MA, včetně nerovností, jsou zřejmé.

Příklad sociální sítě jako jednoho ze zdrojů sportovních MA pořádaných mimo školu popisují Lareau a Weininger (2008). MA organizovala sociální síť matek, které často využívaly fotbalové zápasy jako příležitost ke vzájemnému styku. Otcové byli často do sportovních aktivit zapojeni ve funkcích trenérů, ligových funkcionářů či členů představenstev sportovních organizací.

Dalším dobrým příkladem sociálních zdrojů MA jsou situace, kdy se škola o prázdninách na aktivitách nepodílí a neorganizuje je obsahově, časově ani místně. Chin a Phillips (2004) píší o zapojení sociální sítě rodičů ze střední třídy s vysokou úrovní lidského kapitálu, jejímž prostřednictvím svépomocně zorganizovali MA se společnými literárními aktivitami dětí i matek.

4.2.3 Časové zdroje

Chin a Phillips (2004) považují flexibilitu pracovní doby a kontrolu nad ní za důležitý rodinný zdroj, zatím nezařazený do žádné kategorie kapitálu (ve své studii dále citují i názory na čas jako jeden z materiálních zdrojů). I když pracují rodiče z obou tříd stejný počet hodin týdně, ti ze střední třídy častěji mohou plánovat svůj časový rozvrh práce, mají výhodnější zdroje pro podporu MA než rodiče dělnické třídy, kteří většinou pracují na směny. V americkém prostředí, kde tak významně vstupují do mimoškolního vzdělávání školy se nedostatek času projevuje hlavně o prázdninách. Časové zdroje pak ovlivňují ekonomické zdroje – když objeví rodiče dělnické třídy finančně dostupnou aktivitu, nemají čas na ní a z ní děti dopravit. Pak tedy děti ze střední třídy, jejichž rodiny mají časové zdroje (rodiče sami, nebo najatá chůva) na přepravu mezi MA, rozvíjejí své talenty různými aktivitami v různých prostředích. Autorky vyvozují, že popsání třídní rozdíly způsobují rozdíl v „rozvoji talentu“ i „v kulturním kontaktu“, které se každé léto prohlubují a podporují rozdíl v životních příležitostech dětí.

Podobné téma, jako v předchozí studii otevírají, s podobnými výzkumnými výsledky Van Der Eecken, Spruyt, & Bradt (2020). Třídní nerovnost v časových zdrojích popisují obzvláště ve flexibilitě pracovní doby. Časová tíseň – nedostatek časových zdrojů –, která ztěžuje všem rodičům podporu MA jejich dětí, doléhala více na rodiče z dělnické třídy se zcela pevnou pracovní dobou. Ti nedokázali časovou tíseň kompenzovat širší a dostupnou

sociální sítě či najatou chůvou, které mohou zastat rodiče při jimi neřešitelných, náhle vzniklých, časových nárocích MA.

Sjödín a Roman (2018) zjistili, že zapojení švédských rodin mohou značně ovlivňovat časovém zdroje. Rodiče pociťovali „časovou chudobu“ („time poverty“) jako vlivnějšího důvodu neúčasti dětí na MA než nedostatek finančních prostředků. A to i u rodin s relativně nízkými příjmy. Jen málo rodin střední třídy posílá děti na finančně i časově nákladné MA (hokej, tenis, jezdeckví), dělnické třídy vůbec. Respondenti z obou tříd však uváděli, že ne finance, ale nedostatek časových zdrojů je hlavní příčinou. Z výsledků studie ale vyplývá, že časová chudoba je pociťována silněji u dělnické třídy. Omezená volnost v nakládání s pracovním časem a jeho nedostatek u dělnické třídy je dokonce příčinou občasného omezování mimoškolních aktivit všeho druhu.

4.2.4 Kulturní zdroje

Kulturní zdroje cítím jako zvláštní kategorii mezi ostatními uvedenými a tato práce jim věnuje zvýšenou pozornost. Navýšení kulturního kapitálu dětí v procesu reprodukce je zaprvé cílem mimoškolního vzdělávání a zadruhé je kulturní kapitál rodičovským nástrojem podpory mimoškolního vzdělávání a stává se zdrojem. Kulturní kapitál v tomto smyslu je v rámci lidského kapitálu úzce propojen i se zdroji sociálními a ve svém všestranném působení i s jinými rodinnými zdroji.

Osobní znalost prostředí MA rodiči je značnou třídní výhodou v podpoře MA dětí a je spojena se zkušeností rodičů z dětství a mládí (Ashbourne & Andres, 2015). Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) zjistili, že, nejenom finanční zdroje, ale i znalost institucionálně organizovaných MA v přírodě umožnila rodičům střední třídy poskytnout dětem více rozmanitých aktivit než rodičům dělnické třídy, kteří vlastní zkušenost s takovými aktivitami pro děti neměli. Autoři také pozorovali, jak kulturní kapitál rodičů střední třídy činí rodičovskou podporu MA účinnější prostřednictvím vyjednávacích dovedností a vyšší asertivitou ve styku s institucemi poskytovatelů MA. A tak tyto rodiče například zamezovali předčasné opuštění MA jejich dítětem z důvodů jeho konfliktu například s trenérem či lektorem a prosadili u poskytovatele MA nápravu. Rodiče z dělnické třídy se vyhýbali těmto zásahům, nebo k nim sahalí až když byla situace vyhrocená a na nápravu bylo pozdě. To odpovídá atributům chování rodičů dělnické třídy vůči institucím podle Lareau (2011). Autorka v téže studii upozorňuje na to, že, alespoň v prostředí jejího

výzkumu, představovala široká logistika spojená s organizací MA, zvláště v období prázdnin a u rodin s více dětmi, značnou zátěž. Tato práce vyžadovala poměrně značné časové zdroje i administrativní a komunikační dovednosti při styku s institucemi pořádajícími MA, čehož obojího se rodičům dělnické třídy nedostávalo. Lareau opakuje, že rodiče různých tříd mají nerovnou způsobilost přizpůsobit vzájemné styky s institucemi a přesvědčit je, aby vyhověli jejich přáním.

V této studii Lareau také obrací k úloze kulturního kapitálu ve vzdělávání dětí. Uvádí prokázaný fakt, že děti raného předškolního věku vysoce vzdělaných matek střední třídy již mají dovednosti „připravenosti na vzdělávání“. A tento náskok udržují po celou dobu školní docházky. Děti vysokoškoláků mají výrazně lepší výsledky v testech k přijetí na vysokou školu. Společenská pozice rodičů tak předpovídá školní úspěšnost dětí, a tím i jejich životní šance. Souvislost třídní reprodukce nerovností s kulturními zdroji rodiny je zřejmá.

Lareau (1987, 2011) popisuje chování rodičů dělnické třídy, kteří, vzhledem k nižší úrovni vzdělání a nižší míře pravidelné spolupráce se školou, nebyli zcela způsobilí poskytnout dětem pomoc při domácí přípravě do školy. Rodiče neznali školní osnovy, a také nedokázali přiměřeně odhadnout deficity školních znalostí u svých dětí a jejich vzdělávací potřeby. Naopak rodiče střední třídy byli většinou orientováni ve školních osnovách a svůj kulturní kapitál reprodukovali v domácí, školou dobře hodnocené akademické přípravě dětí.

Z toho dovozují, že tam, kde jsou rodinné kulturní zdroje nedostatečné, hraje svoji roli mimoškolní vzdělávání. Proto se domnívám, že mohu, z hlediska závažnosti tématu, dočasně poněkud narušit systematickou strukturu textu a odbočit od kulturního kapitálu jako zdroje ke kulturnímu kapitálu jako cíli mimoškolního vzdělávání. Tento aspekt je zvláště důležitý u MA jako zdroje tlumení nerovnosti reprodukce u rodin dělnické třídy.

Autorky jiné studie připomínají v souvislosti s MA reprodukční výhodu střední třídy, když uvádějí názor Bourdieua, že akademický kapitál je vlastně souhrou vlivů přesunu kulturního kapitálu v rodině a přesunu kulturního kapitálu od školy. Účinnost školního přesunu je zřejmě ovlivněna vstupní mírou dědičného rodinného kapitálu (Bourdieu, 2004, in Vincent et al., 2013). Akademické MA, pro něž, v tomto ohledu, platí totéž, co pro aktivity školní, jsou tak příležitostí k dalšímu posílení výhod pro již zvýhodněné děti. Tatáž britská studie upozorňuje na rostoucí zaměřování části trhu mimoškolního vzdělávání na školní osnovy – tedy akademickou sféru. Zároveň se zmiňuje o rostoucí popularitě zapojení

individuálních doučovatelů v černošských a menšinových etnických rodinách (Vincent et al., 2013).

Bennett, Lutz a Jayaram (2012), v souladu s předešlou studií, popisují, že většina amerických rodičů napříč sociálními vrstvami uvádí získání akademických znalostí jako důležitý důvod pro účast na mimoškolních aktivitách. Tento důvod uvádějí především rodiče, jejichž děti se již účastní doučovacích programů nebo akademických týmů. A opět, problémem, který se odráží v třídě rozdílné účasti dětí na MA akademického zaměření je fakt, že rodiče dětí z dělnické třídy nemají dostatek vlastního akademického kapitálu a dovedností, aby posoudily akademickou úroveň svých dětí a učinili správná opatření k jejímu posílení, a to třeba i domácími rodinnými akademickými mimoškolními aktivitami.

Kanadští rodiče vyšší střední třídy posílali děti na MA s akademickým zaměřením nejméně ze všech typů aktivit, jak uvádějí Aurini, Missaghian a Milian (2020).

Kobakhidze, Ying, & Saloukidis (2023) popisují účast dětí na akademickém doučování v Hongkongu jako sblížující se rodičovskou praxi, kterou uplatňují všechny studované společenské třídy. Studie rozděluje rodiny na třídu dělnickou a na tři frakce střední třídy (nižší, střední a vyšší). Autoři potvrzují mimoškolní vzdělávání (doučování i neakademické aktivity) jako významného činitele sociální reprodukce. Důvody účasti na akademických aktivitách byly také podobné napříč třídami, většina z nich se zaměřovala na zlepšení studijních výsledků a přípravu na školní zkoušky. Zajímavým motivem účasti pro rodiče dělnické a nižší střední třídy je vnímání nedostatečné kvality povinného školního vzdělávání a tlak ze strany učitelů a školy na vytváření poptávky po doučování. U vyšší střední třídy účast na doučování podporuje spíše tlak dětských a studentských vrstevníků – soutěžení a osobní prestiž. Roli třídní pozice v mimoškolním vzdělávání sledovali autoři pomocí kvantity a kvality (poměr účasti v doučování a neakademických MA). Vzhledem k tomu, že nějaké akademické MA jsou považovány jako téměř nezbytné, liší se třídní pozice rodiny kvalitou (cenou) akademických MA a množstvím jiných neakademických MA. Dělnická třída se účastní bezplatných či levných akademických MA za pomoci sociálních institucí, studentského doučování apod. Jen třetina těchto rodin, užívá komerční doučovací centra. Dále, čím vyšší frakce střední třídy, tím nákladnější akademické MA a vyšší podíl neakademických, zájmových MA. Shrnutí – rodiče zastávají podobné výchovné hodnoty, a téměř bez rozdílu třídy zastávají strategii řízené kultivace.

Textový oddíl o akademických MA bych chtěla uzavřít porovnáním údajů použitých studií o podílu těchto MA na celkovém mimoškolním vzdělávání. Čínská studie Kobakhidze, Ying a Saloukidis (2023) zjistila přístup rodičů podle vzorce: čím nižší třídní pozice rodiny, tím vyšší podíl akademických MA na celkových počtech MA. Americká studie Bennett, Lutz a Jayaram (2012) uvádí poněkud vyšší podíl akademických MA u dělnické třídy než u střední. A v kanadské studii (Aurini, Missaghian, & Milian, 2020) je podíl akademických MA u vyšší střední třídy na celkových počtech MA téměř zanedbatelný. Celkově – podíl investic dělnické třídy do akademických MA na celkových investicích do mimoškolního vzdělávání, se zdá mírně až značně (podle studie) vyšší než u třídy střední. A to bez ohledu na geografický původ dat. To vše za situace, kdy většina rodičů dělnické třídy oceňovala akademické MA jako podporu školních znalostí a dovedností, které jsou podmínkou dalšího rozvoje akademické kariéry a sociální mobility.

Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumů a poněkud kvantitativního srovnání je zřejmě třeba opatrnosti při následujícím závěru. Zdá se mi, že přístup rodičů dělnické třídy k akademickému mimoškolnímu vzdělávání má, v použitých studiích, znaky strategického chování směrem k vertikální společenské mobilitě a nese rysy řízené kultivace v situaci nižší dostupnosti rodinných kulturních zdrojů mimoškolního vzdělávání.

4.2.5 Dětský kapitál jako zdroj

Pro představu o komplikovanosti vztahů mezi rodičovskými cíli, zdroji mimoškolního vzdělávání a skutečným procesem reprodukce a jejími výsledky uvádím úvahy autorek Chin a Phillips (2004) o „dětském kapitálu“. Je to soubor zdrojů MA, které představují lidský kapitál ve formě mentálních a emočních schopností a dovedností, sociální kapitál – síť spolužáků a dětských i dospělých sousedů a kulturní kapitál pramenící, mimo jiné i z populární mediální dětské subkultury a dětských her a rituálů. Autorky zjistily, že děti čerpají svůj kulturní kapitál i z mediální subkultury sdílené napříč třídami, a to může vést k jistému zmenšení třídních rozdílů. Mediální subkultura, která oceňuje dětské televizní pořady, videohry, dětské filmy má poněkud jiné hodnoty než rodičovsky vysoce hodnocené elitní prázdninové aktivity, muzea a divadlo. Tento dětský kapitál může komplikovat sociální reprodukci výhod záměrně řízenou rodiči prostřednictvím MA a vyžadovat od nich větší úsilí a zdroje. Studie také připomíná fakt, že většina teorií nejspíše podceňuje roli, kterou hrají samy děti v procesu sociální reprodukce ve svém vlastním vývoji. Výsledky této studie

jsou zjištěny, že osobnost a vlastní zkušenosti dětí ovlivňují účinnost rodičovských reprodukčních zdrojů. Motivované a sociálně dovedné dítě dělnické třídy zapojením svého sociálního kapitálu a úsilí může poněkud nahradit omezené zdroje rodičů. Rodiče střední třídy pak musejí zapojit neúměrně značné zdroje k sociální reprodukci u svého relativně nemotivovaného dítěte. Tato souvislost platí především v období středního dětství.

4.2.6 Vybrané příklady třídně nerovné dostupnosti mimoškolních aktivit v kontextech zdrojů

V předchozím textu jsem většinou představovala rodinné zdroje, tak, jak, ovlivňují MA bezprostředně jejich výběrem a způsobem podpory, to znamená třídně odlišným rodičovským chováním. Tyto zdroje, ale velmi zprostředkovaně, ovlivňují různé atributy samotných MA i okolnosti, za jakých se odehrávají, při složité interakci těchto zdrojů mimo přímý vliv rodičů. Tyto zprostředkované vlivy jsou patrné například na dostupnosti kvality mimoškolního vzdělávání.

Jestliže je přístup ke kvalitě třídně rozdílný, může představovat nerovnost. Dobrým příkladem této nerovnosti je závislost kvality mimoškolního vzdělávání na škole, která jej poskytuje. Jak již bylo řečeno, americká praxe mimoškolního vzdělávání je masově založena na roli veřejné školy. Dvě velmi často citované americké studie popisují nerovnosti v kvalitě srovnávaných škol, která závisí na podmínkách širšího školního prostředí těsně spojených s třídní strukturou spádových lokalit bydliště.

Lareau (2011) ve své velké studii popisuje významné rozdíly v klíčových strukturálních zdrojích, včetně materiálního vybavení, jako jsou vzdělávací pomůcky, platy učitelů a doplňkové soukromé financování a dobrovolné úsilí rodičů při podpoře školního života. Školní aktivity se běžně prolínají s MA pořádanými školou. Autorka tvrdí, že kdyby nezáleželo na sociální třídě, byly by tyto rozdíly rozděleny náhodně. Skutečnost je jiná. Obecně platí, že v prostředí komunit s vyšším sociálním postavením rodičů, je veřejné školství na vyšší úrovni.

Další studie Bennett, Lutz a Jayaram (2012) se zaměřuje na roli školy v kvalitě až tak, že by se studie dala nazvat „Dvě školy“. Tato studie porovnávala děti ze dvou odlišných škol, které se třídně lišily populací svých žáků a lokální polohou. Jednu navštěvovaly převážně děti ze spádové lokality typické pro bydlení střední třídy, druhou školu děti z lokality bydliště dělnické třídy. Tyto dvě školy se poněkud lišily jak z etnického, tak

rasového hlediska, avšak největší rozdíl byl v třídním zastoupení žáků – jedna škola pro střední a druhá pro dělnickou třídu. I když několik dětí z rodin třídy dělnické sice navštěvovalo školu pro střední třídu, žádná z rodin střední třídy neměla děti ve škole pro třídu dělnickou. Všechny děti bez rozdílu třídy měly, podle této studie, možnost navštěvovat mimoškolní aktivity na půdě své školy i mimo školu.

Autorky si kladly, mimo jiné, i otázku třídních rozdílů v charakteru mimoškolních aktivit dětí. Popsaly nabídku mnoha příležitostí k levným či bezplatným mimoškolním aktivitám na veřejných školách, díky kterým měly děti z dělnické třídy větší šance účasti, než mají na aktivitách mimo školu.

Obě školy poskytovaly dětem podobné množství MA, které dětem z obou tříd pomáhaly zúročit vzdělávací úsilí a mohly ovlivnit další akademickou dráhu dítěte. Ale repertoár a kvalita nabídky, především v zájmových a kulturních aktivitách, se velmi lišila v závislosti na typu školy.

Škole pro dělnickou třídu chyběly zájmové mimoškolní aktivity na vysoké odborné úrovni a aktivity rozvíjející elitní dovednosti. Škola pro střední třídu nabízela množství kulturních aktivit, které zvyšují šance dětí dostat se na vysokou školu – tyto aktivity specifické právě pro střední třídu, jsou dokladem o třídní příslušnosti a elitním vkusu. Elitní aktivity, které mládeži poskytují vysoce ceněný kulturní kapitál jsou např. šachy, hudební a taneční lekce a letní programy na výběrových univerzitách a v dalších institucích. Existují vzácné případy, kdy se děti z dělnické třídy dostanou na elitní aktivity, ale jen na základě stipendia (Bennett, Lutz, & Jayaram, 2012).

Lokalita bydliště je velmi významným kontextem složitých zprostředkovaných vlivů rodinných kapitálů na MA. Lokalita bydliště je důležitým faktorem mimoškolního vzdělávání z hlediska jeho dostupnosti, kvality a cílů. Bourdieu popisuje třídní blízkost jedinců podobným postavením v sociálním prostoru kvůli podobným portfoliím kapitálů. Tito jedinci jsou si často blízcí, mimo jiné i sdílením lokality bydliště a podobným životním stylem (Crossley, 2014).

Bennett, Lutz a Jayaram (2012) mluví o lokalitě bydliště střední třídy, která bývá z třídního hlediska relativně homogenní. To má za následek docházku dětí do školy, kde se setkávají většinou také se spolužáky z rodin v podobné třídní pozici. V kontextu MA je však rozhodující jejich dostupnost, protože většina z nich je zajišťována v lokální škole i pro děti střední třídy. Repertoár a kvalita těchto MA bývají širší a vyšší než ve školách s převážnou

docházkou dětí z dělnické třídy. Důležitou třídní výhodou je skutečnost, že MA běžného charakteru pořádané mimo školu, bývají v širší obytné lokalitě střední třídy nabízené přiměřenou sítí komerčních dodavatelů, a to v dostatečném výběru, a hlavně kvalitě co do obsahu i formy. Z hlediska logistiky, a hlavně nároků na časové zdroje dostávají tak děti střední třídy kvalitní mimoškolní vzdělávání s úsporou rodičovských zdrojů, vyjma finančních. Místním zdrojem akumulace sociálního kapitálu dětí je společná docházka dětí do třídně homogenní školy a dobré sousedství. MA mimo školu pro děti dělnické třídy jsou lokálně dostupné v sousedských institucích ve formě církevních mládežnických skupin, nebo sportování v lokálních komunitních ligách. Takové institucionalizované lokální MA ovlivňují stratifikaci a třídní identifikaci dětí.

Lokalita bydliště rodiny je však zároveň významným činitelem uspokojování základní potřeby bezpečí, která má mnohdy závažný vztah k MA. V již popisované studii (Bennett, Lutz, & Jayaram, 2012) byla rodičovská potřeba bezpečí dětí uvedena jako hlavní sdělený motiv účasti dětí dělnické třídy na mimoškolním vzdělávání.

Chin a Phillips (2004) ve své studii ukázaly praxi některých rodičů dělnické třídy, kteří o prázdninách, kdy nefungují MA pořádané místní školou, nechávají děti ve své pracovní době zavřené doma, aby je izolovali od vlivů „ulice“.

Všechny uvedené okolnosti lokálních zdrojů MA opět posilují nevýhody dělnické třídy v procesech reprodukce.

5. SHRNU TÍ A DISKUZE

Cílem práce bylo shrnutí výsledků dosavadních výzkumů souvislostí mezi sociálním postavením rodiny (rodičů), jejich kapitálů a vzdělávacími mimoškolními aktivitami dětí školního věku. Od tohoto základního cíle se odvinula kritéria rešerše, podle kterých byly posléze vyhledány takto tematicky zaměřené výzkumné studie.

V úvodní části práce byly za předmět zkoumání ve vybraných kvalitativních výzkumných studiích označeny dvě základní otázky – jak ovlivňuje sociální třída klíčové motivy, strategie a praktiky rodičů v účasti dětí na MA a jaký je vliv třídně nerovných strukturálních zdrojů na tuto účast.

Otázku motivů a způsobů rodičovského chování pojímají zkoumané studie většinou ve dvou rovinách. Zaprvé, jak se třídně liší rodičovské chování k účasti na MA s ohledem na dostupné zdroje. Zadruhé, v rovině interpretace, jak se liší třídní rodičovské chování ve vztahu ke konceptu třídní kulturní logiky Lareau (2011).

Shrnuté výsledky studií jsou méně homogenní, než jsem očekávala vzhledem k teoretickým zakotvením jádrových studií. Velmi vysoká míra zobecnění poznatků by, nejspíš, posunula významy uvedených poznatků.

Motivy a rodičovské chování střední třídy ve vztahu k mimoškolnímu vzdělávání, i když jsou často v cílech a praktikách rozdílné, jsou charakteristické celkově vyšším zapojením zdrojů všeho druhu do MA ve srovnání s dělnickou třídou. To se odráží v relativně vyšší míře účasti dětí. Klíčové motivy a chování velké části rodičů střední třídy k účasti na mimoškolním vzdělávání byly studii podrobně popsány výchovnou strategií „dobrého rodičovství“ střední třídy. Tato strategie odpovídala řízené kultivaci Lareau (2011). Toto dobré rodičovství se prohlubovalo ke strategiím a praxi „zodpovědného“ (Vincent & Maxwell, 2016) a „intenzivního“ rodičovství (mateřství) (Hays 1996, in Perrier, 2013). Popsané strategie přikládají značný význam mimoškolnímu vzdělávání a jsou náročné na prakticky všechny druhy zdrojů MA. Jejich přiměřenou dostupnost u takového modelu rodičovství, především na úrovni ekonomického a časového kapitálu, je možné zajistit jen v podmínkách střední třídy.

Ze studií Aurini, Missaghian a Milian (2020), Bennett, Lutz a Jayaram, (2012) a Sjödin a Roman (2018) vyplynul jeden z trendů chování rodičů střední třídy, který spočíval spíše v přizpůsobení výběru MA individuálním dispozicím dětí a jejich dobrým pocitům než výběru

MA podle cílů akademické a pracovní kariéry. Studie Ashbourne a Andres (2015) přinesla poznatek o pocitu rodičů střední třídy (a rodičů s vyšším vzděláním), že dítě získá kulturní kapitál především přirozenou komunikací v rodinném prostředí. Celkově by se dalo říci, že tyto rodiče střední třídy pocítovali menší spojitost MA s akademickou a profesní kariérou.

Opačné motivy a chování rodičů střední třídy zjistily studie (Lareau, 2011; Vincent et al., 2013), které představovaly model řízené kultivace podle Lareau. Stejnou výchovnou logikou se řídili i rodiče střední třídy, kteří se cítili ve své společenské pozici různými okolnostmi ohroženi (Irwin & Elley, 2011) a čínšší rodiče, nižší střední a střední (ale i dělnické) třídy, kteří aspirovali na sociální mobilitu (rodiče vyšší střední třídy směřovali děti k sociální reprodukci).

Bennett, Lutz a Jayaram (2012) zjistily, že, na rozdíl od třídy střední, rodiče dělnické třídy berou MA zaprvé jako příležitost zamezit dětem pobyt v lokalitě bydliště a zajistit jim tím fyzické bezpečí. Druhým důvodem účasti dětí dělnické třídy na MA bylo zlepšit jejich schopnost využívat příštích příležitostí k akademické dráze a pracovní kariéře posilováním jejich vzdělání. Spojení MA s budoucími příležitostmi dětí, v této studii, uváděli rodiče z dělnické třídy, ale žádný rodič ze střední třídy. Přípravu dětí méně vzdělaných rodičů na akademické i profesní příležitosti prostřednictvím MA uvádějí Ashbourne a Andres (2015).

Překvapivě, velká část vybraných studií konstatuje vnímání strategického významu účasti na MA rodiči dělnické třídy a objevil se relativně vysoký podíl studií s opačnými výpověďmi rodičů střední třídy o slabším pocitu spojení MA s rozvojem vzdělávací a pracovní kariéry. Toto zjištění o postojích rodin dělnické třídy k mimoškolnímu vzdělávání kontrastuje s poznatky o zapojování jejich zdrojů do MA. Tam se všechny studie shodují na jednoznačně nerovných podmínkách v procesu reprodukce, a hlavně v možnostech sociální mobility.

Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) doložili, jak se třídní rozdíly v účasti na MA vždy projeví v souvislosti s třídními rozdíly ve zdrojích. Rodiče střední třídy měli vždy výhody v zapojení časových zdrojů, finančních možnostech, sociálních sítích, v lokalitě bydliště a, hlavně, v odpovídajících postojích vůči institucím, dovednostech a zkušenostech a znalostech, tedy ve vlastnictví kulturního kapitálu.

Nerovnost v objemu kulturních zdrojů mezi rodiči dělnické a střední třídy je zvláště patrná ve vztahu k akademickým MA, kdy jsou dělnické rodiny často závislé na externím doučování. Závislost na MA pořádaných školou mimo vyučování, a hlavně o prázdninách,

je u rodičů dělnické třídy vysoká, na rozdíl od třídy střední, která má více zdrojů k zajištění MA i mimo školu. Výzkumné výsledky studií podtrhují význam zdrojů pro výchovné strategie a zapojení MA do rodičovské praxe.

Jak jsem se již zmínila, všechny vybrané studie zkoumaly tyto skutečnosti více či méně s ohledem na koncept třídní výchovné logiky podle Lareau (viz *tabulka č. 1*). Některé studie koncept pojmově a interpretačně užívaly (Vincent et al., 2013; Vincent & Ball, 2007; Perrier, 2013; Aurini, Missaghian, & Milian, 2020). Jiné studie tento koncept respektovaly a diskutovaly (Sjödin & Roman, 2018; Kobakhidze, Ying, & Saloukidis, 2023; Irwin & Elley, 2011). Tyto studie zjišťovaly, že třídní logika a výchovná strategie se mezi třídami příliš neliší a rodičovské chování se liší spíše kvůli dostupnosti strukturálních zdrojů. Některé studie koncept Lareau odmítly, avšak v diskuzi se na něj obracely (Bennett, Lutz, & Jayaram, 2012; Chin & Phillips, 2004; Ashbourne & Andres, 2015). Studie Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) citovala některé výsledky studie Lareau (2011), ale dále se jejím výzkumem nezabývala. Je třeba říci, že všechny studie byly podobně tematicky zaměřeny a přinášely množství výzkumných poznatků, bez ohledu na své teoretické zakotvení.

Podíl studií, které uvádějí zjištění, na pohled odlišná od závěrů, které bych očekávala s jistou znalostí konceptu řízené kultivace Lareau, vede k zamyšlení po důvodech tohoto stavu, aniž bych si dělala nárok na odbornou analýzu. Kladu si otázky na které, podle mého názoru, vybrané studie nedávají explicitně odpověď.

Proč spojení MA s budoucími příležitostmi dětí, uváděli rodiče z dělnické třídy, ale žádný rodič ze střední třídy? Proč rodiče dělnické třídy tedy vnímali účast na MA strategičtěji (Bennett, Lutz, & Jayaram (2012)? Stejné chování může být jinak prožíváno. Rodiče střední třídy vynakládají, objektivně vzato, absolutně vyšší objemy zdrojů (Lareau, 2011), které ovšem mají, bez větších problémů, k dispozici. Ale stejný objem zdrojů všeho druhu, zvláště finančních uvolněných na MA dítěte, představuje pro rodiče dělnické třídy mnohem větší hodnotu (u jiných zdrojů pocit většího úsilí). Proto možná rodiče chtějí zdroje vynaložit ve formě investic a mají potřebu jim přisoudit investiční hodnotu ve formě zvyšování šance dítěte na sociální mobilitu, která představuje budoucí návratnost investice. Potom mnoho rodičů střední třídy – uvedených studií Bennett, Lutz, & Jayaram (2012) – vynakládá zdroje jako náklady na spotřebu – zábava a well-being dítěte, ve kterých je investice ve formě osobního rozvoje hlouběji ukryta a účast na MA není pocíťována jako kumulace lidských kapitálů ke vzdělávací a pracovní kariéře.

Zdá se mi, také, že poměrně pevnou vazbu mezi společenskou třídou a rodičovskou výchovnou logikou a rodičovskou praxí, kterou pozorujeme u Lareau, může narušit posun v definici třídy, nebo výběr výzkumného vzorku či rozdíly národního prostředí. Již jsem uvedla, že studie Bennett, Lutz a Jayaram (2012) a Chin a Phillips (2004), pracovaly se vzorky rodičů střední třídy, které nezahrnovaly americké respondenty vyšší střední třídy s vysokým společenským postavením. U těchto respondentů převládala výchovná strategie liberálnějšího rázu, která přizpůsobovala výběr MA osobním dispozicím a zájmům dětí, bez pocitu rodičů, že by MA výrazněji ovlivňovaly budoucnost dětí. Naopak, studie Aurini, Missaghian a Milian (2020) popsala výchovnou strategii a rodičovské praktiky americké vyšší střední třídy, kde rodiče velmi naléhavým způsobem formují prostřednictvím MA, již od mateřské školy, vzdělání a osobnost dětí kvůli přijetí na elitní univerzitu, která je statusovým znakem jejich třídní frakce. Zde je typický příklad extrémně praktikované řízené kultivace. Mimo jiné, třídní diversity si všimá i Irwin a Elley (2011), když respondenti střední třídy tvořili dvě skupiny ve vztahu k MA vlivem kontextových faktorů.

Vazba společenské třídy a výchovné strategie k MA se liší podle reality rozdílných sociálních prostředí. To platí zejména o výchovných strategiích řízené kultivace ve švédské studii. Socioekonomické i kulturní rozdíly mezi respondenty studie z dělnické a střední třídy byly, ve srovnání s respondenty ve studii Lareau (2011), velmi malé. V souběhu se společenským rozšířením výchovné strategie řízené kultivace a nízkou cenou MA, je ve Švédsku velmi malý třídní rozdíl v motivech i účasti na MA. Ale i nadále platí, že celková účast dětí střední třídy je vyšší než u dětí třídy dělnické (Sjödin & Roman, 2018).

Van Der Eecken, Spruyt a Bradt (2020) uzavírají, že institucionální prostředí MA podporované z veřejných zdrojů je do značné míry strukturováno podle standardů dobrého rodičovství střední třídy. Jelikož podmínky tohoto prostředí MA jsou pro začnou část dělnické třídy ne zcela akceptovatelné, tak toto prostředí neúmyslně přispívá k nerovnosti ve využívání MA dětmi.

Ashbourne a Andres (2015) zjistily, že nerovnost v účasti na MA je cyklická. Nezkušenost rodičů s některými (zvláště nákladnějšími) MA může snížit budoucí šance účasti jejich dětí na nich.

V některých studiích jsem četla návrhy směrem ke státním či občanským politikám, na podporu účasti rodin dělnické třídy na MA. Budily však (až na jednu studii) dojem obecných stanovisek, vzdálených od rychlejší praktické účinnosti. Jestliže se vede spor o

kulturní, či „strukturální“ podmíněnost rodičovského chování vůči mimoškolnímu vzdělávání, je, dle mého názoru, účinnější veřejná podpora zdrojů MA. Jejich nedostatek ovlivňuje chování mnoha rodin dělnické třídy. Kampaň cílenou na změnu kulturních postojů k mimoškolnímu vzdělávání považuji za dlouhodobou záležitost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ASHBOURNE, Dianne, & ANDRES, Lesley, 2015. Athletics, Music, Languages, and Leadership: How Parents Influence the Extracurricular Activities of Their Children. *Canadian Journal of Education*, 38.2: 1–34.

AURINI, Janice, MISSAGHIAN, Rod, & MILIAN, Roger Pizarro, 2020. Educational status hierarchies, after-school activities, and parenting logics: Lessons from Canada. *Sociology of Education*, 93.2: 173-189.

BARTKUS, Kenneth R., et al., 2012. Clarifying the meaning of extracurricular activity: A literature review of definitions. *American Journal of Business Education (AJBE)*, 5.6: 693–704.

BENNETT, Pamela R., LUTZ, Amy C., & JAYARAM, Lakshmi, 2012. Beyond the schoolyard: The role of parenting logics, financial resources, and social institutions in the social class gap in structured activity participation. *Sociology of education*, 85.2: 131–157.

BOURDIEU, Pierre, 1986. The Forms of Capital. In: SJÖDIN, Daniel, & ROMAN, Christine, 2018. Family practices among Swedish parents: Extracurricular activities and social class. *European Societies*, 20.5: 764–784.

BOURDIEU, Pierre, 2004. Forms of Capital. In: VINCENT, Carol, et al., 2013. Raising middle-class black children: Parenting priorities, actions and strategies. *Sociology*, 47.3: 427-442.

CROSSLEY, Nick, 2014. Social class. In: GRENFELL, Michael James (ed.), 2014. *Pierre Bourdieu: key concepts*. 2nd ed. Oxfordshire, England: Routledge, pp. 85–97. ISBN 1-315-72992-X.

Curricular. In: The Free Dictionary [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <https://www.thefreedictionary.com/curricular>.

ČERNIKOVSKÝ, Petr, et al., 2020. *Jak se vyhnout plagiátorství: Příručka pro studenty*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4790-6.

EHRENREICH, Barbara, 1989. Fear of Falling: The Inner Life of the Middle Class. In: AURINI, Janice, MISSAGHIAN, Rod, & MILIAN, Roger Pizarro, 2020. Educational status hierarchies, after-school activities, and parenting logics: Lessons from Canada. *Sociology of Education*, 93.2: 173-189.

Extracurricular. In: The Free Dictionary [online]. [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: <https://www.thefreedictionary.com/extracurricular>.

HAYS, Sharon, 1996. The cultural contradictions of motherhood. In: PERRIER, Maud, 2013. Middle-class mothers' moralities and 'concerted cultivation': Class others, ambivalence and excess. *Sociology*, 47.4: 655-670.

HÁJEK, Bedřich, PÁVKOVÁ, Jiřina, a HOFBAUER, Břetislav, 2003. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-128-1.

HORVAT, Erin McNamara, WEININGER, Elliot B., & LAREAU, Annette, 2003. From social ties to social capital: Class differences in the relations between schools and parent Networks. *American Educational Research Journal*, 40.2: 319–351.

CHIN, Tiffani, & PHILLIPS, Meredith, 2004. Social reproduction and child-rearing practices: Social class, children's agency, and the summer activity gap. *Sociology of education*, 77.3: 185-210.

IRWIN, Sarah, & ELLEY, Sharon, 2011. Concerted cultivation? Parenting values, education and class diversity. *Sociology*, 45.3: 480-495.

KATRŇÁK, Tomáš, 2003. Sociální a kulturní reprodukce společnosti v teoretické perspektivě. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, 1: 61–76.

KOBAKHIDZE, M. Nutsa, YING, Ma, & TSALOUKIDIS, A. Alexandros, 2023. The impact of social class on out-of-school activities: Converging trends in parental choices? *International Journal of Educational Development*, 103.102881: 1-7.

KRAAYKAMP, Gerbert, & VAN EIJCK, Koen, 2010. The intergenerational reproduction of cultural capital: A threefold perspective. *Social forces*, 89.1: 209–231.

LAREAU, Annette, 1987. Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. *Sociology of education*, 60.2: 73-85.

LAREAU, Annette, 2002. Invisible inequality: Social class and childrearing in black families and white families. *American sociological review*, 67.5: 747–776.

LAREAU, Annette, 2011. *Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later*. Los Angeles: University of California Press. ISBN 978-0-520-27142-5.

LAREAU, Annette, & WEININGER, Elliot B., 2008. Time, work, and family life: Reconceptualizing gendered time patterns through the case of children's organized activities. *Sociological Forum*, 23.3: 419-454.

MAREŠ, Jiří, 2013. Přehledové studie: jejich typologie, funkce a způsob vytváření. *Pedagogická orientace*, 23.4: 427–454.

NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej, a ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdaléna, 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7571-025-3.

PÁVKOVÁ, Jiřina, 2014. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-666-6.

PERRIER, Maud, 2013. Middle-class mothers' moralities and 'concerted cultivation': Class others, ambivalence and excess. *Sociology*, 47.4: 655-670.

Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, část I., článek 1. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2023-4-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>.

SHIH, Yi-Ping, & YI, Chin-Chun, 2014. Cultivating the Difference: Social Class, Parental Values, Cultural Capital and Children's After-School Activities in Taiwan. *Journal of Comparative Family Studies*, 45.1: 55–75.

SJÖDIN, Daniel, & ROMAN, Christine, 2018. Family practices among Swedish parents: Extracurricular activities and social class. *European Societies*, 20.5: 764–784.

SLÁMOVÁ, Radka Smith, 2022. Nesouzníme s „běžnou školou“: rodičovská volba základní školy v kontextu souladu rodinného a institucionálního habitusu. *Studia paedagogica*, 27.3: 161–193.

SWIDLER, Ann, 1986. Culture in action: Symbols and strategies. *American sociological review*, 51.2: 273-286.

VAN DER EECKEN, Annelore, SPRUYT, Bram, & BRADT, Lieve, 2020. Parents' role in adolescents' leisure time use: From goals to parenting practices. *Journal of Childhood, Education & Society*, 1.1: 43-62.

VINCENT, Carol, & BALL, Stephen J., 2007. 'Making Up' the middle-class child: Families, activities and class dispositions. *Sociology*, 41.6: 1061-1077.

VINCENT, Carol, et al., 2013. Raising middle-class black children: Parenting priorities, actions and strategies. *Sociology*, 47.3: 427-442.

VINCENT, Carol, & MAXWELL, Claire, 2016. Parenting priorities and pressures: Furthering understanding of ‘concerted cultivation’. *Discourse: Studies in the cultural politics of education*, 37.2: 269–281.

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §109 – §111. In: *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2023-4-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast8>.

APENDIX

Tabulka č. 3 – Doplnující informace k přehledu studií

Studie	Typ výzkumu	Metoda výzkumu	Počet respondentů	Věk dětí	Místo výzkumu	Studované skupiny
ASHBOURNE, Dianne, & ANDRES, Lesley, 2015. Athletics, Music, Languages, and Leadership: How Parents Influence the Extracurricular Activities of Their Children. <i>Canadian Journal of Education</i> , 38.2: 1–34.	smíšený longitudinální výzkum	polostrukturný rozhovor, dotazník	14 rodičů	4–17 let	Kanada	2 kategorie rodičů „více“ a „méně“ vzdělaných
AURINI, Janice, MISSAGHIAN, Rod, & MILIAN, Roger Pizarro, 2020. Educational status hierarchies, after-school activities, and parenting logics: Lessons from Canada. <i>Sociology of Education</i> , 93.2: 173–189.	kvalitativní porovnávací výzkum	rozhovor	41 rodičů	<17 let	Kanada	vyšší střední třída
BENNETT, Pamela R., LUTZ, Amy C., & JAYARAM, Lakshmi, 2012. Beyond the schoolyard: The role of parenting logics, financial resources, and social institutions in the social class gap in structured activity participation. <i>Sociology of education</i> , 85.2: 131–157.	kvalitativní výzkum	polostrukturný rozhovor, dotazník, archivní data	51 rodičů	13–14 let	USA	střední a dělnická třída
CHIN, Tiffani, & PHILLIPS, Meredith, 2004. Social reproduction and child-rearing practices: Social class, children's agency, and the summer activity gap. <i>Sociology of education</i> , 77.3: 185–210.	kvalitativní výzkum	hloubkový rozhovor	40 rodičů	9–10 let	USA	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny
IRWIN, Sarah, & ELLEY, Sharon, 2011. Concerted cultivation? Parenting values, education and class diversity. <i>Sociology</i> , 45.3: 480–495.	smíšený výzkum	polostrukturný rozhovor, dotazník	34 rodičů	7–11 let	Anglie	střední a dělnická třída

Studie	Typ výzkumu	Metoda výzkumu	Počet respondentů	Věk dětí	Místo výzkumu	Studované skupiny
KOBAKHIDZE, M. Nutsa, YING, Ma, & TSALOUKIDIS, A. Alexandros, 2023. The impact of social class on out-of-school activities: Converging trends in parental choices? <i>International Journal of Educational Development</i> , 103.102881: 1-7.	kvalitativní porovnávací výzkum	polostrukturovaný rozhovor, dotazník	80 rodičů	školní věk	Čínská lidová republika (Hong Kong)	frakce střední třídy (vyšší, střední, nižší), dělnická třída
LAREAU, Annette, 2011. Unequal childhoods: class, race, and family life – 2nd ed., with an update a decade later. Los Angeles: University of California Press. ISBN 978-0-520-27142-5.	smíšený longitudinální výzkum	rozhovor, dotazník, časový deník	88 rodičů	9–10 let	USA	střední třída, dělnická třída, chudé rodiny
LAREAU, Annette, 1987. Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital. <i>Sociology of education</i> , 60.2: 73-85.	kvalitativní longitudinální výzkum	hloubkový rozhovor	není specifikováno	6–8 let	USA	vyšší střední třída, dělnická třída
LAREAU, Annette, & WEININGER, Elliot B., 2008. Time, work, and family life: Reconceptualizing gendered time patterns through the case of children's organized activities. <i>Sociological Forum</i> , 23.3: 419-454.	smíšený výzkum	rozhovor, pozorování	62 rodičů	8–10 let	USA	střední a dělnická třída
PERRIER, Maud, 2013. Middle-class mothers' moralities and 'concerted cultivation': Class others, ambivalence and excess. <i>Sociology</i> , 47.4: 655-670.	kvalitativní výzkum	hloubkový rozhovor	10 rodičů	předškolní / raný školní věk	Anglie	střední třída
SJÖDIN, Daniel, & ROMAN, Christine, 2018. Family practices among Swedish parents: Extracurricular activities and social class. <i>European Societies</i> , 20.5: 764–784.	kvalitativní výzkum	polostrukturovaný rozhovor	37 rodičů	3–6 let	Švédsko	střední a dělnická třída

Studie	Typ výzkumu	Metoda výzkumu	Počet respondentů	Věk dětí	Místo výzkumu	Studované skupiny
VAN DER EECKEN, Annelore, SPRUYT, Bram, & BRADT, Lieve, 2020. Parents' role in adolescents' leisure time use: From goals to parenting practices. <i>Journal of Childhood, Education & Society</i> , 1.1: 43-62.	kvalitativní výzkum	polostrukturovaný rozhovor	32 rodičů	12–18 let	Belgie	střední a dělnická třída
VINCENT, Carol, et al., 2013. Raising middle-class black children: Parenting priorities, actions and strategies. <i>Sociology</i> , 47.3: 427-442.	kvalitativní výzkum	polostrukturovaný rozhovor	62 rodičů	8–18 let	Anglie	střední třída
VINCENT, Carol, & BALL, Stephen J., 2007. 'Making Up' the middle-class child: Families, activities and class dispositions. <i>Sociology</i> , 41.6: 1061-1077.	kvalitativní výzkum	hloubkový polostrukturovaný rozhovor	71 rodičů	předškolní / raný školní věk	Anglie	frakce střední třídy